

Stockholms universitet
Institutionen för socialt arbete
HT2005
C-uppsats 10 poäng

Att informera barnet om att det är föremål för en utredning hos socialtjänsten

- Ur socialsekreterarnas perspektiv

Författare: Annika Blomberg och Angelica Hede S7C
Handledare: Ann Boklund Palm

Stockholms universitet
Institutionen för socialt arbete HT2005

Författare: Annika Blomberg och Angelica Hede S7C
Handledare: Ann Boklund Palm

Att informera barnet om att det är föremål för en utredning hos socialtjänsten – ur socialsekreterarnas perspektiv

ABSTRACT

Syftet med den här uppsatsen var att undersöka hur socialsekreterare talar om att de hanterar delgivning av information till barn om att de är föremål för en utredning hos socialtjänsten. Frågeställningarna gällde huruvida socialsekreterarna säger att de delger barnen information samt hur bristande information påverkar samtalet med barnet, och även hur socialsekreterarna resonerar kring lagstiftning och etik i dessa frågor. Teoretiska utgångspunkter var Harold Övreeides kommunikationsteoretiska perspektiv, etisk teori och lagstiftningen. Metoden var kvalitativ och djupintervjuer i form av två fokusgrupper genomfördes. Analysen gjordes med hjälp av meningskoncentrering där centrala teman i den utskrivna intervjutexten eftersöktes. Huvudsakliga resultat var att socialsekreterarna sade sig informera barnet om utredningen utifrån vilken information det enskilda barnet kan ta till sig enligt socialsekreterarens bedömning, och utifrån vad man kommer överens om med föräldrarna. Socialsekreterarna ansåg sig vara sämre på att informera barnen om utredningens avslutning och vad man i slutändan kom fram till. Det var de etiska skälen som övervägde när de informerar barnen. Socialsekreterarna tyckte inte att lagen reglerar delgivning av information till barn under 15 år.

Nyckelord: Barnavårdsutredning, information, barns röst,.

1. Inledning och bakgrund.....	6
1:1. Centrala begrepp	6
1:1:1 Barnavårdsutredning.....	6
1:1:2 Krav på barnavårdsutredningen	6
1:2. Tidigare forskning	7
1:2:1 Utredningsförfarandet	7
1:2:2 Barns rätt att höras, barnperspektivet och barnets perspektiv.	7
1:2:3 BBIC; barns behov i centrum	8
1:3. Problemformulering	8
1:4. Syfte, avgränsning och frågeställningar	9
1:5. Teoretiska utgångspunkter	9
1:5:1 Lagstiftning.....	9
1:5:2 Övreeide: Samtal med barn.....	10
1:5:2:1 Triangulering	10
1:5:2:2 Respekt för föräldern.....	11
1:5:2:3 Våga informera barnet och ta emot information direkt från barnet!.....	11
1:5:2:4 Markera avslutning	12
1:5:3 Etisk teori.....	12
1:5:3:1 Etiken- moralens teori.....	12
1:5:3:2 Etik i social barnavård.....	13
2. Metod.....	14
2:1. Val av metod	14
2:1:1 Kvalitativ, hermeneutisk metod	14
2:1:2 Fokusgrupp.....	14
2:1:3 Stimulusmaterial.....	15
2:2 Planering och urval.....	15
2:3 Genomförande	16
2:4 Bearbetning och resultatredovisning.....	16
2:4:1 Bearbetning	16
2:4:2 Resultatredovisning	17
2:5 Analys.....	17
2:6 Etiska överväganden	17
2:7 Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet	18

2:7:1 Validitet	18
2:7:2 Reliabilitet	18
2:7:3 Generaliserbarhet.....	18
3. Resultat.....	20
3:1 Inledning.....	20
3:2 Om att ”träckla sig fram”	20
3:2:1 Information beroende på barnets ålder och mognad	20
3:2:2 Socialsekreterarna använder barnets benämning.....	21
3:2:3 Föräldrarnas förhandsinformation påverkar.....	21
3:2:4 ”Vi pratar alltid med barnen”	22
3:2:5 Skadligt för barnet att inte informera.....	23
3:3 Alltid barnperspektivet i första hand, men föräldrarna bör ”vara med på tåget”.....	23
3:3:1 Att välja perspektiv	24
3:3:2 Inte ”lura ur” barnet information.....	24
3:3:3 Att skapa förtroende	25
3:3:4 Ingen rättvisande utredning utan barnets röst	25
3:4 ”Vi tänker inte alls utifrån lagen”!	26
3:4:1 Lagen reglerar inte det här!	26
3:4:2 Tillämpbara lagar.....	27
3:5 ”Tappar” ofta att berätta för barnet när utredningen är slut	28
4: Analys.....	31
4:1 Hur talar socialsekreterarna om att de delger barnet information om utredningen?.....	31
4:1:1 Att definiera situationen genom den sociala trianguleringen	31
4:1:1:1 Falsk förhandsinformation.....	31
4:1:2 Ingen kommunikering till barnet – ingen markerad avslutning	32
4:1:3 Objektivisering.....	32
4:2 Om barnet av en eller annan anledning får otillräcklig information om utredningen, hur upplever socialsekreterarna att det påverkar samtalet med barnet?	33
4:3 Vilka etiska överväganden kan man utläsa ur socialsekreterarnas utsagor när de talar om hur de informerar barnet?	34
4:3:1 Barnperspektiv utifrån godhetsmaximerings- och skademinimeringsprinciperna	34
4:3:2 Att vara ärlig och rak i kommunikationen, ett etiskt ställningstagande.....	34
4:3:3 Ingen rättvisande utredning utan barnets röst: en pliktetisk princip?	35
4:4 Hur beskriver socialsekreterarna att de förhåller sig till lagstiftningen gällande delgivning av information till barn?	35

4:4:1 En otydlighet i lagen.....	35
4:4:2 Om parterers rättigheter och skyldigheter enligt lagen	37
5: Diskussion	38
5:1 Att informera barnet om utredningen.....	38
5:2 Information till barnet – en resurs i utredningen.....	38
5:2:1 Information om att utredning har inletts	38
5:2:2 Information om att utredning har avslutats.....	39
5:3 Den pliktetiska principen att alltid prata med barnet	39
5:4 Ny kunskap som undersökningen kan ha tillfört.....	40
5:5 Att forska vidare.....	40
5:5:1 Hur kommer man som socialsekreterare fram till hur man skall informera barnet?	40
5:5:2 Informeras barnet alltid?.....	41
5:5:3 Vad tycker barnen och föräldrarna?	41
5:6 När har man egentligen gett information?.....	41
6. Referenser	43
Bilagor	45
Bilaga 1: Ett fallexempel.....	45
Bilaga 2: En kvalitativ studie som c-uppsats, 10 poäng, på socialhögskolan i Stockholm höstterminen -2005.....	46
Efterord	47

1. Inledning och bakgrund

Barnavårdsutredningar är ett ämne som det forskas, debatteras och skrivs mycket om idag. Ändå finns det en hel del kunskap som uppfattas som otillräcklig och osäker. Författarna till den här uppsatsen har båda gjort praktik på socionomutbildningen inom socialtjänsten i utredningsgrupp på barn- och familjeenhet. Skillnader och likheter i erfarenheterna därifrån har diskuterats, och vi har upptäckt att ämnet är komplext och spännande men också svårt. Eftersom mycket litteratur är skriven sedan förut har en litteraturöversikt gjorts.

Ett fenomen som inte gick att hitta mycket om i tidigare forskning var barnets rätt till information om att det är föremål för en utredning hos socialtjänsten. Från fältet har författarna erfarenhet av att socialsekreteraren träffar barnet och talar med det, men inte berättar varför (det vill säga därför att man är orolig för barnet utifrån föräldrarnas problematik). Föräldrarna har inte tillåtit socialsekreteraren att berätta om problemen. Hur förhåller sig socialsekreterare i allmänhet till att ge barnet information i praktiken, undrade vi därför. Andersson (2001, sid. 181 ff) refererar Butlers och Williamsons studie (1994) som gick ut på att forskarna frågade barnen själva vad de far illa av och vad de behöver hjälp med. En av de faktorer som barnen lyfte fram som viktigast var att socialsekreteraren skulle ge *rätt information* och säga som det är, förklara och hålla sitt ord. För oss känns det självklart att barnet måste få information och förklaringar av socialsekreteraren för att själv vilja och våga öppna sig, i syfte att ge socialsekreteraren den information om situationen som socialsekreteraren är ute efter.

1:1. Centrala begrepp

1:1:1 Barnavårdsutredning

Enligt Sundell och Egelund (2001, sid. 29 ff) är begreppet "*barnavårdsutredning*" vagt och tvetydigt. Enligt nationalencyklopedin betyder "utredning" klarläggande och anskaffande av uppgifter. Detta skapar ett underlag för beslut och sker i en rationell process om fyra delar: (1) formulerande av frågeställningar (2) insamling av information (3) värdering av informationen (4) ett logiskt beslut. Dock sker inte alltid utredningar på det viset. Ofta samlas oviktig information in medan relevant information glöms bort (a.a.).

I ett demokratiskt samhälle måste myndigheternas möjlighet att gripa in i enskildas liv regleras tydligt i lagen. Normalt sett är det föräldrarna till ett barn som ansvarar för barnet, och det är först om aktiva övergrepp eller bristande omsorg sker som samhället får överta ansvaret, tillfälligt eller varaktigt (Sundell och Egelund, 2001. Sid 33f).

1:1:2 Krav på barnavårdsutredningen

I Sverige påbörjas varje år hos socialtjänsten mer än fem tusen sociala utredningar med fokus på barn i fara. Ofta avslutas de utan insats om anmälan till exempel återtas eller om informationen är för vag. Då en anmälan aktualiseras hos socialtjänsten görs en förhandsbedömning. Om skäl finns att fortsätta undersöka saken startas en utredning. Ifall samtycke saknas för

utredning, måste socialtjänsten ta ställning till om läget är sådant att man måste utreda i alla fall. Om utredning inleds måste ett beslut fattas: Antingen beslutar man att inte inleda någon insats eller att ge en insats med samtycke enligt SoL eller en insats med placering enligt LVU (Hessle, Stenström, Sundell och Wåhlander, 1996. Sid 124 ff). För rättssäkerhetens skull finns en rad rättsregler som utredaren skall beakta. Bland annat gäller det att utredningen skall inledas utan dröjsmål och genomföras skyndsamt, relevanta uppgifter skall dokumenteras, klienten skall få ta del av utredningen, barn som har fyllt femton har rätt att föra sin talan själva, och utredningen skall vara saklig och opartisk (Nordström och Thunved, 1995. Refererade av Hessle, et. al., 1996, sid. 130)

1:2. Tidigare forskning

Den forskningsgenomgång, eller litteraturöversikt, på ämnet barnavårdsutredningar som har gjorts, är vad Backman (1998, sid. 75) benämner en *representativ genomgång*. Det har inte varit möjligt att läsa allt som är skrivet om ett så stort ämne utan syftet har varit att i någon mån greppa diskursen och strukturera upp de teman som forskningen idag kretsar kring. Tre stora teman som verkar aktuella idag återfanns då. De presenteras nedan. Det första temat handlar om själva utredningsförfarandet och kvaliteten på barnavårdsutredningar i kommunerna. Det andra temat handlar om barnets röst och barnperspektiv i arbetet, och det tredje om Barns Behov I Centrum (BBIC), som är en ny metod för att genomföra barnavårdsutredningar.

1:2:1 Utredningsförfarandet

Själva utredningsförfarandet problematiseras i flera studier. Det som forskare riktar kritik mot är att socialarbetare har bristfälliga kunskaper om barns behov och utveckling vilket leder till brister i utredningar och i övrig dokumentation (Lundström, 1996. Sid 20). Dessutom finns det stora skillnader inom olika kommuner gällande utredningsmetoder och vilka insatser man väljer att sätta in.

Studier som visar på sådana här skillnader är bland annat Högdins, (2002); Östbergs, Wåhlanders och Miltons (2000); Sundells och Humlesjöes (1996) och Wåhlanders (1994). Det problematiska som forskningen uppmärksammar är att det kan hänga på i vilken kommun man bor om man skall få en bra insats. Klienten är i en utsatt situation när det gäller myndighetsutövning, och därför är det viktigt att alla är lika inför lagen; att lika fall behandlas lika. Men de stora kommunala variationerna omöjliggör detta. Kunskap om vad som verkligen är en risk för barn och vad som är hjälpsamt vid olika problem, behövs därför i det sociala arbetet (se tex Lagerberg och Sundelin 2003).

1:2:2 Barns rätt att höras, barnperspektivet och barnets perspektiv.

Mycket forskning tycks kretsa kring det faktum att lagen idag säger att barnet skall få göra sin röst hörd i utredningen, och att man inom socialtjänsten skall ha ett *barnperspektiv*. Det är ett ord som inte är särskilt lätt att definiera.

Det är ett absolut juridiskt krav att barn och föräldrar får bli delaktiga i barnavårdsutredningen/.../ De har bland annat rätt att lämna uppgifter, få ta del av andras uppgifter och få möjlighet att kommentera andras uppgifter (Sundell och Egelund, 2001. Sid. 95).

Forskningen visar ändå att båda föräldrarna inte alltid kontaktas och att socialsekreterarna inte alltid träffar det barn de utreder. Andersson och Hollander (1996, sid. 92) skriver att barns röst utgör en mycket liten del i institutionella sammanhang. Det är inte så att barnet är i fokus i social barnavård fast man kunde tycka att det vore en självklarhet. Därtill råder det tvekan om vad som är barns bästa. Finns det ett objektivt barns bästa eller beror det på varje enskilt barn? Vad innebär det att ha ett barnperspektiv? Att, som Andersson och Hollander säger, ”blicka ut på världen genom barnets ögon” istället för att försöka ”blicka in i barnets huvud” ? (a.a).

1:2:3 BBIC; barns behov i centrum

BBIC kom till i mitten av 1990-talet då Socialstyrelsen fick i uppdrag att stärka och utveckla familjehemsvården. Socialstyrelsen prövade då delar av materialet *Looking After Children* (LACS) från England. Formulären var ett bra hjälpmedel för att samla in information och stärka barnets ställning. Samarbetet mellan föräldrar, nätverk och socialtjänst förbättrades också, liksom systematiken i handläggningen. Materialet som från början var tänkt att gälla familjehemsvården, kom också att prövas inom barnavårdsutredningarna, eftersom de sju behovsområdena var gällande även där då man försökte belysa hela barnets situation på ett sätt som blev lika för alla (Socialstyrelsens studiematerial om BBIC).

Enligt Bodil Rasmusson utvärderas BBIC på flera sätt just nu och skall 2005 vara klart för spridning i flera kommuner. I en egen studie där hon har intervjuat socialsekreterare är reaktionerna på BBIC olika. Vissa tycker att materialet ökar rättssäkerheten och helhetssynen medan andra menar att tidsbrist, arbetsbelastning och bristande utbildning om hur BBIC skall användas, gör att utredningarnas kvalitet inte har förbättrats (Rasmusson, 2004).

1:3. Problemformulering

Inom socialtjänsten där en utredning ofta kan ske utan att parterna önskar detta, kommer olika värden lätt i konflikt. Olika intressen måste därför vägas mot varandra. Det talas i den aktuella forskningen som refereras ovan om brister i utredningarna och om att barnets röst och perspektiv utgör en alltför liten del, trots att barnet faktiskt är huvudperson i en barnavårdsutredning. I inledningen skrevs att det kan uppstå en situation där föräldrarna inte vill att deras barn informeras om utredningen, eftersom föräldern inte vill att barnet skall känna till dennes problem.

Här kommer två olika perspektiv i konflikt; barnets och föräldrarnas. Barnet har rätt till information om, och inblick i utredningen, särskilt om socialsekreteraren väljer att träffa barnet personligen för att se hur barnet har det och höra barnets egen berättelse om sin situation. Föräldern, å sin sida, kräver att socialsekreteraren inte röjer någonting om vederbörandes problematik. Hur kan detta hanteras i praktiken, utan att man kränker någon part? Frågan kan relateras till tidigare forskningsområden, eftersom det är ett problem gällande utredningsförfarandet, då bristande kommunikation och ärlighet mellan utredare och parter sannolikt påver-

kar utredningens kvalitet och giltighet. Det är också ett problem inom forskningsfältet barnets röst och barnets perspektiv, då samtalet med barnet påverkas om man måste tassa runt ämnet, och inte kan ställa vissa frågor i klartext.

1:4. Syfte, avgränsning och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur socialsekreterare säger sig hantera delgivning av information till barn som är föremål för en utredning hos socialtjänsten. Med barn avses här barn 0-12 år. För att utveckla syftet har följande frågor ställts upp:

- Hur talar socialsekreterarna om att de delger barnet information om utredningen?
- Om barnet av en eller annan anledning får otillräcklig information om utredningen, hur upplever socialsekreterarna att det påverkar samtalet med barnet?
- Vilka etiska överväganden kan man utläsa ur socialsekreterarnas utsagor när de talar om hur de informerar barnet?
- Hur beskriver socialsekreterarna att de förhåller sig till lagstiftningen gällande delgivning av information till barnet?

Avgränsningen som har gjorts på ämnet gör att endast socialsekreterarnas perspektiv kommer att studeras inom ramen för den här uppsatsen. Föräldrars och barns perspektiv är naturligtvis viktigt för att få en helhetsbild av hur de i utredningen inblandade parterna uppfattar hanteringen av delgivning av information till barn. I den här uppsatsen har inte funnits möjlighet att behandla dessa kompletterande perspektiv.

1:5. Teoretiska utgångspunkter

1:5:1 Lagstiftning

Eftersom lagen säger att barnet i egenskap av part i en barnavårdsutredning, skall informeras om att utredningen inletts, och om vad som tillförs utredningen, är det viktigt att ha med lagen som en aspekt att förstå socialsekreterarnas förhållningssätt utifrån. Professor Anna Hollander (personlig kommunikation 050930) säger att det är socialsekreterarens ansvar att barnet informeras eftersom det är part i utredningen enligt Förvaltningslagen, paragraferna 16-17. Det är ofta så, tror Hollander, att socialsekreterarna förväntar sig att föräldrarna informerar barnet, vilket de kanske inte gör. Det känns därför angeläget att ta reda på hur socialsekreterarna beskriver att de förhåller sig till lagen.

Anna Hollanders uppfattning delas av sakkunnig på området barn och socialtjänst på socialdepartementet, Agneta Björklund, som kontaktades per telefon 14/11 2005. Agneta Björklund menar att barnets röst och rätt att komma till tals fortfarande diskuteras och utvecklas mycket men att man inte har kommit lika långt när det gäller delgivning av information till barnet.

Agneta rekommenderar departemenstpromemoria DS:2002:13 som heter *Utövandet av barns rättigheter i familjerättsprocesser*. Förslagen till en lagändring som promemorian tar upp är att i enlighet med internationella konventioner om barns rätt införa uttalat i lagtexten under vissa paragrafer i föräldrabalken och LVU att barnet skall få information om ärendets gång i vårdnads-, adoptions-, och LVU-ärenden.

Dock tar promemorian inte upp utredningar enligt SoL hos socialtjänsten, men den tar ändå upp just det som den här uppsatsen intresserar sig för: Att svensk rätt saknar bestämmelser om barns rätt att erhålla information om ärenden som rör barnet. Därför föreslås det att rekommendationer om att barn skall erhålla information om så inte är skadligt för barnet, skall införas i aktuella paragrafer. Promemorian är från 2002 och enligt Agneta Björklund arbetar man fortfarande med att utreda förslaget. Tanken har alltså väckts att det hos socialtjänst och domstolar skall komma att finnas en skyldighet att delge barnet information om ärendets gång och vad önskemål och beslut från barnets sida får för konsekvenser, även om förslaget inte är färdigutrett och om det ännu inte gäller SoL-utredningar. Ett citat ur DS 2002: 13 sid. 31 belyser tanken att det är barns bästa enligt artikel 3 i barnkonventionen att få relevant information i processuella ärenden som berör barnet:

Barnets processuella rättigheter:

Enligt artikel 3 skall ett barn, som enligt den inhemska lagen har tillräcklig mognad, inför en judiciell myndighet i förfaranden på det familjerättsliga området som berör barnet, tillförsäkras och ha rätt att begära följande rättigheter

- a) rätt att få all relevant information
- b) rätt att tillfrågas om och redovisa sin inställning, och
- c) rätt att informeras om de möjliga följderna av ett tillmötesgående av dess vilja och de möjliga följderna av varje avgörande.

(DS 2002:13. Sid. 31)

1:5:2 Övreeide: Samtal med barn

1:5:2:1 Triangulering

Hur eller på vilket sätt, skall man samtala med barn när man har för avsikt att informera och att i sin tur få information från barnet? Uppsatsen använder sig av Harold Övreeides system- och kommunikationsteoretiska perspektiv. Att anlägga ett kommunikationsteoretiskt perspektiv kan vara relevant eftersom frågeställningen rör just hur kommunikationen, informationsutbytet, barn, socialsekreterare och föräldrar emellan ser ut. Centrala begrepp som Övreeide använder sig av är *triangulering*, och *social triangulering*. Med triangulering menas att den

vuxne, till exempel föräldern, svarar på barnets intresse för ett föremål, en person eller ett fenomen genom att förklara och benämna det för barnet. På så vis trianguleras föremålet, det vill säga barn och förälder får ett gemensamt fokus på dialogen. I mötet med en tredje person är det föräldrarnas uppgift att presentera den nya personen för barnet och förklarar vem det är och varför man träffas; social triangulering. På så vis blir den nya personen lyft in i dialogen och begripliggjord för barnet (Övreeide, 2001. Sid. 63 ff). Övreeide utgår i sina skrifter från att barn i olika åldrar har olika *kognitiv mognad*, vilket man alltid måste ta hänsyn till i samtalet. Även äldre barn och ungdomar, särskilt med osäkra självbilder, har ändå alltid behov av att en vuxen strukturerar situationen. Vissa barn har förmågan att själva söka den informationen medan andra undviker det och kommunikationsmässigt lägger sig på en lägre utvecklingsnivå. De barn som gör det har ofta fått för lite triangulerande stöd (a.a; sid. 85 ff). Struktur i samtalet skapas främst genom att tala om hur länge man avser att träffa barnet, vad som skall hända under tiden och när man är färdig (a.a; sid. 195).

1:5:2:2 Respekt för föräldern

När det gäller samtal menar Övreeide att barn sällan har ett problematiskt förhållningssätt till sina livsvillkor. Barnet är självorganiserande och för att bevara sin trygghet är barnet selektivt gällande vilken information det tar till sig. Initiativ till informationsgivande måste därför tas från en vuxen (Övreeide, 2001. Sid. 128). Övreeide betonar att barnet så långt det är möjligt måste vara informerat om syftet med samtalet (a.a., sid. 148). Dessutom anser Övreeide att det oftast är bra att barnets vårdnadshavare är med i samtalet för att skapa tydlig struktur för hur samarbetet skall ske. Det är viktigt att markera att det finns ett samarbetande förhållande mellan den utomstående som samtalar och vårdnadshavaren (sid. 197).

Det är viktigt att man med barnet talar respektfullt om den vuxne föräldern och vårdnadshavaren eftersom barnets skam- och lojalitetskänslor kan väckas annars. Barnet kan ta på sig skulden om man talar om att föräldern har bröstit i omsorg, och tänker kanske att utan mig hade det inte funnits något problem. Barnet ser sig som medansvarigt i föräldrarnas handlingar och tror ofta att det finns ett samband mellan föräldrarnas bristande omvårdnad och sin egen person (a.a; sid. 33 ff).

1:5:2:3 Våga informera barnet och ta emot information direkt från barnet!

Övreeide skriver att barn inte sällan *objektifieras* inom socialtjänsten. Barn sett som objekt innebär att barnet studeras på håll, medan barn sett som subjekt innebär att man samspekar med barnet för att förstå det. Barn kan känna bristande trygghet och utvecklingsstöd om det inte finns någon som lyssnar på barnets egna frågor och undringar i situationen. Därför är det önskvärt, tycker Övreeide, att man under ärendeprocessen *vänder sig till barnet själv för att få eller ge information*.

I ett barnärende är barnet själv en viktig informationskälla, men en källa som vi många gånger känner oss osäkra inför, och som vi därför undviker att använda. Vi tycker kanske att det är svårt att få information som går att lita på från barnet, och vi kan ha den uppfattningen att det blir för svårt för barnet att berätta om obehagliga upplevelser. Vi är rädda för att riva upp känslor som gör ont och som vi inte vet hur vi skall hantera, eller också har vi en intuitiv förståelse för lojalitetsförhållanden och vill inte locka barnet att skvallra. Resultatet blir att samtalen med barnet om deras

centrala erfarenheter uteblir. Men även små barn är faktiskt kapabla att förmedla väsentliga erfarenheter i sitt liv. (Övreeide, 2001. Sid 19).

1:5:2:4 Markera avslutning

I avslutningen av ett samtal anser Övreeide att det är viktigt att som vuxen samtalsledare *markera avslutning* av samtalet inför barnet. Att knyta an till någonting som barnet har velat återkomma till tidigare under samtalet innan man avslutar är viktigt, så att barnet inte känner sig manipulerat. Att markera att samtalet går mot sitt slut görs bäst genom att dels tala i lugnare tempo, sammanfatta vad man har pratat om och ”triangulera barnet tillbaka” till det han eller hon skall göra efter samtalets slut (a.a; sid. 202 ff).

1:5:3 Etisk teori

1:5:3:1 Etiken- moralens teori

Etiken är moralens teori. Moralens kännetecken är normer som inte är lagar men som ändå ger upphov till skuld-känslor hos oss om vi bryter mot dem. Moralen skiljer gott från ont, rätt från fel, och utgör riktlinjer för hur vi bör tänka. Normerna gäller centrala livsvärden, som till exempel liv, hälsa, integritet, självbestämmande, kärlek, vänskap, tillit och socialt umgänge (Ronnyby, 1993. Sid 93 f). Här har valts att även använda några grundläggande etiska begrepp för att förstå hur socialsekreterarna resonerar kring barnets bästa när de väljer att ge eller inte ge information om utredningen. Förhoppningen är att få en inblick i socialsekreterarnas syn på de överordnade etiska principerna; hur de framträder i socialsekreterarnas utsagor och motiveringar av deras handlingsstrategier. Hermerén (2000) beskriver fyra etiska principer:

- självbestämmandeprincipen: människans rätt att bestämma över sitt eget liv så länge det inte inkräktar på någon annans självbestämmanderätt
- godhetsmaximeringsprincipen: att vi bör göra gott mot andra
- skademinimeringsprincipen: att vi bör undvika att skada andra så långt det går.
- rättvisepincipen: att vi bör behandla lika fall lika.

Det finns också tre grundläggande typer av etik som kan komma att ha betydelse för förståelsen av utsagorna:

- Pliktetik: det finns vissa grundregler för gott handlande, som till exempel den gyllene regeln; att man skall göra mot andra som man vill att de skall göra mot en själv.
- Konsekvensetik: en handling kan betraktas som god om dess konsekvenser är bra
- Sinnelagsetik: en handling är god om uppsåtet med handlingen är gott (a.a; 2000).

1:5:3:2 Etik i social barnavård

Tommy Lundström framhåller att den sociala barnavården inkluderar moraliska och värdemässiga ställningstaganden. Alla aktörers intressen kan inte värderas lika högt varför en analys av insatsernas och åtgärdernas utfall för olika aktörer måste göras. Dock är barnets intresse alltid centralt, menar Lundström (2000, kap 4). Ronnby (1993) menar att demokrati för klienten betyder information om lagar och rättigheter, och full insyn i uppgifter som socialsekreterarna inhämtar (a.a; sid. 138).

2. Metod

För att utföra undersökningen valdes en kvalitativ metod där intervjuer i form av fokusgrupper genomfördes. Den kvalitativa metoden syftar till att närma sig en *förståelse* av socialsekreterarnas utsagor och upplevelser, när de talar om hur de informerar barnen om att de utreds hos socialtjänsten. Under arbetsprocessens gång, vid såväl intervjuernas genomförande som vid författandet av uppsatsen, har båda författarna varit delaktiga, utom vid transkriberingen (se 2:4:1).

2:1. Val av metod

2:1:1 Kvalitativ, hermeneutisk metod

Undersökningen använder sig av en kvalitativ metod, därför att förhoppningen är att närma sig *förståelsen* av socialsekreterarnas resonemang och förhållningssätt i informationsgivandet till barnen de utreder. Hur tänker och talar de kring detta fenomen?

Den vetenskapsfilosofiska utgångspunkten är hermeneutiken. Inom hermeneutiken intresserar sig forskaren för tolkning av texter eller utsagor, och ambitionen är att finna en gemensam förståelse av en texts mening. Forskningsintervjun söker studera den mänskliga livsvärlden där den muntliga utsagan omvandlas till en text som forskaren söker tolka (Kvale, 1997. Sid 49). Ambitionen för detta arbete är att tillämpa den hermeneutiska cirkeln eller spiralen: Med detta menas att förståelsen av en text sker genom en process där de enskilda delarnas mening tolkas utifrån helhetens mening. Detta kan göras genom att fördjupa sig i vissa teman i texten och söka utveckla dessa temans mening (a.a., sid. 50f).

Fördelen med den kvalitativa ansatsen är att den möjliggör inblick i de intervjuades livsvärld och närmar sig en förståelse av fenomenet eftersom de intervjuade berättar med egna ord, fritt utifrån sina tankar. Här ges emellertid ingen kunskap om omfattningen, till exempel hur stort eller vanligt förekommande det studerade fenomenet är. För att svara på frågor om hur vanligt det är att man inte informerar barnet om utredningen, hur många socialsekreterare i en viss population som ser detta som ett problem, eller hur stor andel som tillämpar lagen på ett visst sätt, krävs en kvantitativ metod.

2:1:2 Fokusgrupp

Data har samlats in via gruppintervjuer. Den så kallade fokusgruppen är en forskningsteknik som samlar in data genom gruppinteraktion där ämnet som gruppen diskuterar bestäms av forskaren (Wibeck, 2000. Sid 23). Intervjuerna har genomförts med socialsekreterare i utredningsgrupp barn 0-12 år. Wibeck menar att fokusgruppen är ett bra val när man talar om känsligare ämnen eftersom man kan välja att inte uttala sig om diskussionen kommer till ett ämne som är känsligt för någon i gruppen. Dessutom kommer gruppen till tals på sina egna villkor (a.a; sid. 21 och 115). Tanken med fokusgruppen i det här sammanhanget är också att fånga

arbetsgruppens gemensamma policy eftersom det är naturligt att diskutera med kollegerna i utredningsgrupper inom socialtjänsten.

Nackdelen med metodvalet är, som Wibeck påpekar, att det finns en risk att vissa saker tas för givet i gruppen och därför inte uttalas. Dessutom har alla i gruppen oftast givna roller varför vissa kanske är tystare och mer tillbakadragna. Ett sätt att minska den här risken är dock att ställa direkta frågor till den som varit tyst länge och att använda en grupp där medlemmarna redan känner varandra. En blyg person kan bli ännu blygare i en främmande grupp, skriver Wibeck (a.a: sid 45 ff). Därför sågs en ytterligare vinst med att använda redan befintliga arbetsgrupper som fokusgrupper.

På grund av de tidsramar som har funnits för studien har det endast varit utrymme för att använda en metod. Annars kunde en kvantitativ metod som tittar på förekomst inom en större population eller individuella intervjuer, ha fördjupat förståelsen och belyst saken utifrån andra aspekter. Vid valet av en metod har dock fokusgruppen bedömts som den mest lämpade för ändamålet, utifrån ovan angivna skäl.

2:1:3 Stimulusmaterial

Fokusgruppsintervjuerna har gjorts utifrån ett, vad Wibeck benämner, ”stimulusmaterial”. Detta kan enligt Wibeck vara en artikel eller film på temat som gör att fokusgruppen fokuserar på ämnet och får någon form av bakgrund till vad som skall diskuteras (2000, sid. 66). Materialet är ett av författarna konstruerat falexempel som finns att läsa i bilaga 1. Utifrån exemplet fanns tre diskussionsfrågor med anknytning till frågeställningarna för uppsatsen. På ett sätt kan fokusgruppsintervjuerna anses vara halvstrukturerade eftersom gruppen i någon mån är styrd av frågorna. Men gruppen ges samtidigt stort utrymme att fritt diskutera de tre frågeställningarna med varandra i avsikt att erbjuda möjlighet att undersöka hur socialarbetargruppen formulerar hur de tänker om det studerade fenomenet.

2:2 Planering och urval

Den population som var av intresse att undersöka var socialsekreterare som arbetar med att utreda barn 0-12 år. Detta eftersom syftet med uppsatsen alltså var att ta reda på hur de talar om att de hanterar delgivning av information till barnen, ur sitt eget perspektiv. Rekryteringen har skett genom så kallad *kontaktperson* som Wibeck uttrycker det (2000, sid. 68). Uppsatsidén presenterades (se bilaga 2) för FoU-rådet vid FoU-Nordväst som omfattande åtta kommuner i nordvästra Stockholms län. FoU-rådsledamöterna åtog sig att förmedla kontaktpersoner i kommunerna. Socialarbetare i två kommuner var intresserade av att medverka. Två grupper med fem socialsekreterare i varje grupp anmälde själva sitt intresse att delta.

Fyra till sex deltagare är lagom storlek för en fokusgrupp, enligt Wibeck (2000, sid. 50). Det kändes naturligt att välja de kommuner som själva var intresserade av att delta. En kvalitativ undersökning med fokusgruppsmetod har inte som främsta syfte att vara generaliserbar, varför urvalet inte sker slumpmässigt utan intervjupersonerna handplockas (a.a; sid. 123).

Målsättningen var emellertid att genomföra minst två intervjuer i avsikt att undersöka hur två olika grupper kan resonera om delgivning av information till barn.

2:3 Genomförande

Intervju nummer 1 genomfördes i ett grupprum i kommunen den 8/11 2005 mellan klockan 16 och 17. Intervju 2 genomfördes också i kommunens grupprum den 11/11 klockan 9 till 10. I första intervjun deltog fem socialsekreterare. Båda författarna var med i egenskap av moderatorer. I intervju 2 föll en intervjuperson bort på grund av att annat brådskande ärende, varför deltagarna var två moderatorer och fyra socialsekreterare. Totalt har nio socialsekreterare alltså deltagit och fått ge sin syn på ämnet.

Båda intervjuerna bandades med bandspelare och föregicks av presentation av forskningsteam enligt bilaga 2, samt repetition av fallexemplet i bilaga 1. Grupperna lämnades utrymme att fråga mer om studien och om fallexemplet. I första intervjun ville gruppen tyst läsa igenom fallexemplet en gång innan diskussionen kring frågorna började, medan deltagarna i den andra gruppen hade läst det samma morgon och inte ansåg sig behöva repetition. Information lämnades också om att kommunen och deltagarna skulle vara anonyma i resultatet. Dessutom lovade författarna också att delge gruppen ett exemplar av den färdiga uppsatsen. Under intervjuernas gång förhöll vi oss som moderatorer ganska passiva. Grupperna diskuterade sinsemellan och vi hakade endast på särskilt intressanta teman eller ställde klargörande och sammanfattande frågor i övergångarna från en diskussionspunkt till en annan.

Efter intervjuens slut fick grupperna utrymme att ställa frågor till moderatorerna om det var någonting som de undrade över. Det var främst frågan gällande lagen där grupperna ställde sig undrande till vad som egentligen efterfrågades. Författarna var tydliga med att det inte handlade om ett "förhör" utan att det intressanta var att se hur *de själva* tolkar lagstiftningen på området delgivning av information till barn. I övrigt sade båda grupperna att de tyckte att de hade fått tänka till och att diskussionen hade varit givande för deras del också. De var intresserade av att få ta del av resultatet och önskade oss välkomna att höra av oss igen om upplysningar saknades.

2:4 Bearbetning och resultatredovisning

2:4:1 Bearbetning

Bearbetning av intervjuerna har skett på så vis att de har skrivits ut i sin helhet i dialogform där personerna har kallats IP1, IP2 och så vidare (intervjuperson 1, intervjuperson 2) och där moderatorerna har kallats I1 och I2 (intervjuare 1 och intervjuare 2). Annika Blomberg har transkriberat intervju 1 och Angelica Hede har transkriberat intervju 2. På grund av det omfattande arbete en noggrann transkribering erfordrar, valde författarna inte att båda skriva ut bägge intervjuerna. Däremot har författarna var för sig kodat intervjuernas innehåll för att greppa de huvudsakliga resultaten. Båda författarna har läst de utskrivna intervjuerna var för sig och bearbetat resultatet på så vis att fyra huvudteman valdes ut som ansågs särskilt framträdande. Temana var sådana att de upplevdes vara relevanta resultat och de jämförde vi som

moderatorer och författare med varandra för att öka undersökningens reliabilitet (interkodarreliabilitet, se nedan). Metoden kallas meningskoncentrering enligt Kvale (1997). Det var intressant att se huruvida två olika personer såg samma viktiga teman framträda i texten, vilket författarna också till en mycket hög grad gjorde.

2:4:2 Resultatredovisning

I resultatkapitlet nedan presenteras flera direkta citat ur intervjuerna. Detta för att belysa med socialsekreterarnas egna ord vad som har framkommit. I slutet av varje citat anges om det kommer från ”kommun 1” eller ”kommun 2” som författarna har valt att benämna kommunerna. Beteckningen ”IP” står för ”intervjuperson” och beteckningen ”I” för ”intervjuare”. Inom parentes i citaten förekommer förkortningen ”förf. anm.” på vissa ställen. Det står för ”författarnas anmärkning” och har använts då ett förtydligande kan vara lämpligt. De tankegångar som inte presenteras med direkta citat sammanfattas med författarnas ordval.

2:5 Analys

När de centrala temana hade plockats ur texten genomfördes en analys där de teoretiska utgångspunkterna tillämpades på resultaten. Om, och i så fall hur, man sade att barn informeras och hur bristande information skulle påverka samtal med barnet, analyserades utifrån Övreeides kommunikationsteoretiska perspektiv, medan socialsekreterarnas etiska överväganden analyserades utifrån de etiska principerna. Socialsekreterarnas förhållningssätt till lagen analyserades utifrån lagstiftningen som finns på området.

2:6 Etiska överväganden

Det ena huvudsyftet med att välja fokusgruppsintervjun var att höra arbetsgruppens diskussion, gemensamma policy och värderingar i ämnet. Det andra huvudsyftet med att välja fokusgruppen var just det etiska. Wibeck framhåller (se ovan) att fokusgruppen är etiskt tilltalande eftersom gruppen kommer till tals på egna villkor och den enskilde gruppmedlemmen har möjlighet att välja att inte uttala sig i vissa frågor. Tanken var att detta är ett ämne där man som socialsekreterare kan känna sig ifrågasatt i sitt handlande, varför en enskild intervju kan kännas för närgången; som att bli ”ställd mot väggen”. När det gäller genomförandet har socialsekreterarna fått möjlighet att ta del av fallexemplet och frågorna före intervjutillfället för att kunna förbereda sig, vilket kan vara viktigt för att inte känna sig ”tagen på sängen”.

Innan intervjun började informerades om att frågorna som ställs inte har något svar som är rätt eller fel, utan att det intressanta var gruppens åsikter och tankar. Gruppen själv är expert på ämnet, har noggrant framhållits. I uppsatsen är personerna anonyma, varför de kommuner som har deltagit inte namnges. Detta för att man genom att namnge kommunen i vissa fall annars kan sluta sig till vilka personer som har deltagit i intervjun, då det handlar om utredningsgruppen på barn- och familjeenheten. Wibeck säger, utifrån Morgan, att man alltid bör ställa sig frågan om intervjupersonen löper någon risk genom att delta i undersökningen (a.a; sid 116). De överväganden som har gjorts här är att anonymiteten är viktig för att man inte skall känna sig utpekad. Att vara tydlig med information, som att lämna syfte med undersök-

ningen och fallexemplet för genomläsning i förväg, är andra faktorer som bör bidra till att man inte känner sig lurad eller förbisedd under deltagandet i undersökningen.

2:7 Validitet, reliabilitet och generaliserbarhet

2:7:1 Validitet

Validitet i en forskningsundersökning innebär att forskaren studerar det han har sagt att han skall studera. En fara vid fokusgruppsintervjuer är grupstrycket, menar Wibeck. Detta kan leda till att alla åsikter inte kommer fram, vilket påverkar resultatet. Forskaren måste dock alltid bedöma validiteten. Genom att ha ett tydligt syfte och fråga rätt urval personer samt ställa frågor som är kopplade till syftet, ökar validiteten. Viktigt i fråga om fokusgrupper är den *ekologiska validiteten*. Detta handlar om att man befinner sig i "levande livet" och genomför en diskussion, vilket ofta känns naturligt. Viktigt är att föra diskussionen på en plats som känns trygg och där få störningsmoment finns. (Wibeck, 2000. Sid. 120 ff). Tanken är att intervju på socialtjänstkontoret, det vill säga arbetsplatsen, tillsammans med kollegerna, skall kännas naturligt, och att diskussionen som dessutom sker utifrån ett fallexempel, skall likna de vanliga diskussionerna som gruppen för kring olika ärenden i det dagliga arbetet. Tanken med utformandet av fallexemplet och därtill följande frågor har varit att de skall knyta an till frågeställningarna, och att det material som samlas in därför skall ge svar på det studien syftade till att undersöka.

2:7:2 Reliabilitet

Reliabilitet, trovärdighet, i en forskningsundersökning uppnås genom att olika forskare kommer till samma resultat om samma material, det vill säga att undersökningen visar samma tendenser oavsett vem som genomför och tolkar den. Något som ökar reliabiliteten är enligt Wibeck (a.a) att samma moderator, alltså samtalsledare, håller i alla intervjuerna. Förekommer det personliga faktorer som påverkar resultatet bör de på så vis åtminstone vara lika för alla de undersökta grupperna. Vid analysen av materialet talar Wibeck om *interkodarreliabilitet*. Med detta menas att minst två personer bör koda materialet utifrån en på förhand uppgjord mall för att se om man kommer fram till samma teman och viktiga punkter. I undersökningen har båda författarna genomfört intervjuerna och eftersom vi är två personer har det funnits möjlighet att läsa och tolka materialet båda två för att sedan göra en jämförelse av tolkningarna. Viktigt är dock att vara medveten om att tolkningen alltid är en av många möjliga (a.a: sid 120 ff). Genomskinlighet i analysdelen har därför eftersträvat, så att läsaren skall vara medveten om att det är författarnas tolkningar och ingen entydig sanning som presenteras.

2:7:3 Generaliserbarhet

Generaliserbarhet är inte fokusgruppens syfte. Så kallade lösa generaliseringar kan dock göras, det vill säga att man ser tendenser. Flera av grupperna kanske kommer in på ett visst tema som man därför kan misstänka är relevant för flera liknande arbetsgrupper (a.a; sid. 120 ff). Ett tecken på att resultaten går att generalisera är att intervjumaterialet börjar uppnå teoretisk

mättnad (Wibeck, 2000. Sid 49). Detta innebär att samma teman börjar ständigt återkomma i intervjuerna. Man kan då misstänka att man har fått reda på större delen av de viktiga tankegångarna för ämnet hos undersökningsgrupperna. Det är knappast möjligt att uppnå i en liten studie, men vissa lösa generaliseringar kan eventuellt göras. Därför var målsättningen för den här studien att åtminstone ha två grupper för att se om de resonerade lika kring något tema.

3. Resultat

3:1 Inledning

Syftet för intervjuundersökningen har alltså varit att undersöka hur socialsekreterare säger sig hantera delgivning av information till barn (0-12 år) som är föremål för en utredning hos socialtjänsten. I socialsekreterarnas berättelser framstår fyra huvudteman som är centrala för hur socialsekreterarna pratar om fenomenet, och hur gruppen beskriver sitt handlande och sin gemensamma syn – något vi kan kalla ”gruppens själ”, eller gruppens gemensamma policy i arbetet. Nedan presenteras dessa teman mer ingående och belyses med direkta citat från intervjuerna.

Det första temat handlar om hur socialsekreterarna säger att de försöker ”tråckla sig fram till” ett sätt att informera som är tillräckligt tydligt för barnet och som vårdnadshavaren tycker är godtagbart. Det andra temat handlar om hur socialsekreterarna väljer perspektiv och andra etiska överväganden som måste göras i arbetet. Förhållningssättet till lagstiftningen är det tredje temat där det framkommer att socialsekreterarna inte tycker att lagen reglerar delgivning av information till barn under femton år. Det fjärde och sista temat gäller utredningens avslutning där socialsekreterarna pratar om att man ofta ”tappar” att informera barnet om vad man som socialsekreterare kom fram till.

3:2 Om att ”tråckla sig fram”

I båda kommunerna säger socialsekreterarna att de alltid informerar barnet om att en utredning har inletts. De nämner inte alltid ordet ”utredning” men de talar om vad det är de håller på med, vad som skall göras, orsaken till att man träffas och hur länge man kommer att ha kontakt (fyra månader). Hur man informerar beror främst på två olika förhållanden: Barnets ålder och mognad, samt vilken förhandsinformation som vårdnadshavarna har lämnat till barnet. Socialsekreterarna är noga med att lyfta fram att de alltid träffar och pratar med barnen. På vilket sätt man berättar, när man gör det, och hur mycket man måste säga finns inga generella riktlinjer för:

I: Men det kan också vara så att till en början så går det inte att vara öppna men efter hand som utredningen fortlöper så kan man till slut vara mer öppna med varandra. Är det så?

IP:Jaa

IP: Man tråcklar sig fram till något till slut. (Socialsekreterare kommun 1)

3:2:1 Information beroende på barnets ålder och mognad

I båda kommunerna säger socialsekreterarna att de informerar om vilka de är, vad de arbetar med och vad de skall göra, men hur de berättar beror på barnets ålder och mognad:

IP: Sen tänker jag, det som jag tänker är att vi säger väl nästan alltid alltså vad vi tänker göra. Alltså det man säger och kanske även till en treåring: Att vi jobbar på ett ställe där det är mycket barn och familjer. Jaha, säger de kanske och fortsätter att rita eller vad det nu är, men då har man ändå

sagt det, medan man för de äldre är lite tydligare kanske och som jag tänker nu i veckan när vi träffade en tioårig pojke och man säger: skolan är oroliga för dig och därför måste vi träffa dig och se vad som är problemet, eller så. Jaha. De vet ju oftast. (Socialsekreterare kommun 2).

IP: Sen tycker jag att det är barnets mognad som avgör hur man säger och hur mycket man säger saker och ting alltså inte åldern egentligen/.../Det är ju det jag tänker med mognaden, man vill ju se hur mycket de är beredda att ta in. Man vill ju inte tvinga på barnet information. (Socialsekreterare kommun 1)

Socialsekreterarna i båda kommunerna poängterar att de alltid talar om vilka de är, men de säger också att de inte tycker att man behöver säga ordagrant att man är från socialtjänsten exempelvis, utan man får omformulera sig så att det blir begripligt med avseende på barnets ålder och mognad. Man säger inte alltid att man kommer från socialtjänsten, utan att man är ”en sådan som hjälper andra” eller ”jobbar på ett ställe där det finns mycket barn och familjer”. Ordet utredning säger inte socialsekreterarna till de yngre barnen, uppger de. Barn förstår ändå inte innebörden i ordet ”utredning”; det blir bara ett ord för dem, menar socialsekreterarna.

3:2:2 Socialsekreterarna använder barnets benämning

En socialsekreterare i kommun 1 säger att hon använder barnets benämning på olika företeelser i samtalet. Är problemet att mamma missbrukar och barnet använder uttrycket att ”mamma blir konstig” så använder hon samma benämning för barnet i samtalet, för att det skall bli begripligt för barnet.

IP: Ja, det är ju det jag menar, beroende på graden av föräldrarnas missbruk så märker ju barnet av det. Det får man känna av då vid första mötet och lägga nivån där då kanske.

IP: Jaa

IP: Men det kanske de förmedlar själva att, ja, mamma gör eller blir konstig si eller så eller i olika situationer.

IP: Jo, man får vara följsam.

IP: Ja, man kan säga att det finns en oro, och så kan man säga att finns det något som gör dig orolig? Ja så kan de säga att ibland blir mamma konstig. När man träffar mindre barn så kan ju de ofta uttrycka sig som om att någon blir konstig och vad gör man då. Då behöver man ju inte nämna vad och då kan man använda deras benämning på situationen för att komma vidare. (Socialsekreterare kommun 1)

Det är alltså viktigt att vara ”följsam” och lägga nivån där barnet är vid det första mötet, tycker socialsekreterarna.

3:2:3 Föräldrarnas förhandsinformation påverkar

Socialsekreterarna i kommun 2 säger att de brukar träffa föräldrarna några gånger innan de träffar barnen för att bygga upp ett förtroende och en relation. Då brukar det också bli tillfälle att diskutera hur man på bästa sätt skall berätta för barnet om utredningen. När de sedan som socialsekreterare träffar barnet första gången brukar de börja med att fråga vad föräldrarna har sagt om vem socialsekreteraren är och varför hon är där. En socialsekreterare i kommun 1

säger att hon brukar försöka komma fram till en formulering som känns rimlig för båda parter (det vill säga både för henne själv och för föräldrarna) när det gäller att berätta om varför hon är där.

IP: Ja för man märker ju alltid före om mamman eller pappan har förberett barnen för då får man ju ett helt annat mandat att prata. Sen tycker jag också att man brukar börja med att fråga barnet; vad vet du om varför vi är här? Det ger en ganska viktig information om vilken nivå man skall börja på. (Socialsekreterare kommun 1)

I båda kommunerna framkommer det att det har hänt att föräldrar har sagt till sina barn att socialsekreteraren är en vän till familjen.

IP: Det har ju hänt ibland att man har sagt: Har ni sagt till barnet att vi skall komma. Nej! Och att man nästan är som, ja jag hade ett ärende där föräldrarna sade att vi var arbetskamrater.

IP: Det blir ju jättekonstigt, jag menar, vad är det för arbetskamrater som sitter och frågar! Hur det än är, vi frågar och vill ju veta på att ganska nyfikat sätt jämfört med vad en arbetskamrat skulle göra.

IP: Vi pratade om det redan då att vi ofta träffar barn, men det blev ju jättekonstigt för barnen så nästa gång vi träffades så hade föräldrarna sagt att de är här för att hjälpa oss. (Socialsekreterare kommun 2)

IP: Ja, jag tänker att var inte du med om att en mamma sade att du skulle säga att du var en kompis till henne?

IP: Jo, hon ville att jag skulle säga att jag var det. Att jag var en kompis till henne och det var ju inte riktigt den här problematiken och jag fick ju lov att köra över henne fullständigt givetvis. Jag kunde ju inte komma och tala om att jag var en kompis som skulle komma och fika när jag gjorde ett utredningshembesök. Så ibland får man ju lov att göra det. Prata så mycket klartext som det bara går. Tänker jag, för det är ju ofta en del i problematiken i familjerna som vi möter, särskilt missbruksfamiljer, att man inte vill prata eller låtsas om något. (Socialsekreterare kommun 1)

Socialsekreterarna är alltså noga med att börja informera utifrån vad föräldrarna har berättat men de accepterar inte att föräldrarna påstår att socialsekreteraren är en arbetskamrat eller vän. Socialsekreterarna beskriver att barnen måste veta att de är där för att hjälpa familjen och att det är en del i själva problematiken i många familjer att man inte talar öppet om problemen.

3:2:4 ”Vi pratar alltid med barnen”

Socialsekreterarna återkommer ständigt till att de *alltid* träffar barnet och låter barnet få göra sin röst hörd. I kommun 2 framhåller man att länsstyrelsen har anmärkt på att det i utredningarna inte framkommer att barnet har hörts och vad barnet har sagt. Socialsekreterarna själva menar dock att det är någonting de är bra på. De säger alltid till föräldrarna när de informerar om att utredning har inletts att de kommer att träffa barnen. Det är inget att diskutera, säger de, för så gör de alltid. Det går inte att skriva en utredning om ett barn man inte har sett. Däremot är de noga att framhålla att de aldrig pressar barnet på information utan träffar barnet förutsättningslöst. De vill se barnet och prata med det; inte förhöra barnet. Går det inte att få barnet att berätta, om barnet är som en ”mussla”, som en socialsekreterare uttrycker det, så tvingar de inte barnet att prata.

I fallexemplet där mamman kräver att socialsekreteraren inte informerar barnet om varför barnet utreds, tror socialsekreterarna att det skulle gå att resonera sig fram till en lösning med mamman. De säger att de i ett sådant läge skulle avvakta med att träffa barnen och istället träffa mamma flera gånger för att skapa förtroende och en relation. De tror att de på så vis skulle kunna trygga henne och få mandat att prata med barnen. Socialsekreterarna är också ganska övertygade om att barnen oftast känner till problemen i familjen även om föräldrarna inte tror det.

3:2:5 Skadligt för barnet att inte informera

Socialsekreterarna i båda kommunerna anser att barnet alltid är informerat om utredningen när de träffar barnet för samtal. Däremot har de diskuterat hur det skulle påverka samtalet om så inte hade varit fallet. Socialsekreterarna menar att det hade varit skadligt för barnet om de kom som okända personer och tassa runt ämnet. Dessutom hade det varit svårt att få reda på det man vill veta av barnet om man inte kan ställa en fråga i klartext.

IP: Men det är så tydligt, mamman är rädd, hon säger ju att om barnen får veta så skulle de säga det till släkten, jag menar en elvaåring, de har ju säkert redan berättat och pappan vet om det (socialsekreteraren avser familjen i fallexemplet, se bilaga, förf. anm.) Så nånstans försöka göra mamman trygg i att det skulle vara jättekonstigt att sitta och prata med barnen om ditten och datten men inte det som det handlar om.

/:../

IP: Det blir ju skadligt för barnet, att vi kommer där, okända människor, och pratar om saker, eller vad pratar man då om, och det finns en stor hemlighet i familjen, och man liksom tassar runt den. Det blir ju jättekonstigt ju.

IP: Nej då bidrar man ju till livslögnen på nåt sätt och det får man ju aldrig göra. (Socialsekreterare kommun 2)

Socialsekreterarnas sätt att försöka lägga fram en förklaring som skall kännas begriplig för barnet och godtagbar för vårdnadshavaren när det gäller information till barnet om utredningen, kommer att försöka förstås utifrån det kommunikationsteoretiska perspektivet i analysen nedan.

3:3 Alltid barnperspektivet i första hand, men föräldrarna bör ”vara med på tåget”.

De etiska överväganden som socialsekreterarna i de båda kommunerna talar om är dels att det för dem endast är möjligt att arbeta utifrån ett barnperspektiv. De talar om ärlighet och att vara rak i samtalen både med föräldrarna och med barnet. De talar alltid med barnet för att man inte kan göra en rättvisande utredning utan barnets röst. Dessutom talar de också om hur viktigt det är att skapa en förtrolig relation till föräldrarna i inledningen av utredningen, annars kommer man ingenstans och då kommer det att påverka barnen negativt.

3:3:1 Att välja perspektiv

I båda kommunerna säger socialsekreterarna att man arbetar utifrån barnperspektiv. Någon-ting annat vore otänkbart då det är barnen de utreder och först och främst ser till. I det beskrivna fallexemplet där det uppstår en konflikt mellan föräldraperspektivet och barnperspektivet säger man i båda kommunerna att det är barnperspektivet som alltid måste vara i fokus.

IP: För vår del blir det ju det. Det är barnperspektivet som är det viktigaste helt och klart. Som jag ser det. Och det dilemma hamnar vi ju i till exempel här (socialsekreteraren avser familjen i fall-exemplet, se bilaga, förf. anm.) då en missbruksbehandlare kan ha åsikter om hur man skall göra om ditten och datten. För att det kan påverka och hon kan få det jobbigt med sitt missbruk. Och som utredare av barns situation så måste man ju ändå gå emot och ta det ställningstagandet. (Socialsekreterare kommun 1)

IP: Det som också tycker jag är svårt är att ha de här barnen i fokus, barnperspektivet. För det är väldigt lätt för oss vuxna att välja vuxenperspektivet. Så därför är det, alltså, vi arbetar väldigt mycket två och två i ärendena, och då kan man ventilera liksom, hör du du, jag tänker såhär, ja det är nog så, javisst. Om man liksom, det är så väldigt lätt att man väljer det här andra perspektivet. Och det är ju alltid barnet i fokus. (Socialsekreterare kommun 2)

Socialsekreterarna anser alltså att som utredare av barns situation måste man ibland ta det ställningstagandet att gå emot föräldern även om det då blir jobbigt för föräldern. Det är som vuxen lätt att välja den vuxnes perspektiv. Därför är man två i ärendet för att kunna ventilera sina tankar och åsikter.

3:3:2 Inte ”lura ur” barnet information

I kommun 1 talar man mycket om att man måste möta barnen respektfullt och känna in på vilken nivå man kan prata. Man kan inte tvinga ur barnet information, utan man måste möta barnet på ett barnets villkor.

IP: Och ur etiska aspekter så vi kan ju inte lura ur barnet och samma sak man kan inte tvinga ur barnet. Man måste känna av vart gränsen går. Vi måste tänka på att vi är vuxna med en viss makt och måste hantera det för barnet på ett förståligt sätt.

IP: Ja jag tänker ju att även om man inte kan göra något för barnet just i den situationen som den gången, så kan de ju bära med sig. Alltså om man blivit schysst bemött och behandlat informationen på ett schysst sätt som barnet tycker då. Så kan det ju ändå få till följd att man vågar signalera nästa gång till någon annan kanske. Än om man blir bemött på ett sätt och ingen verkar ha lyssnat på en och man får inte veta vad som händer. Då kanske man inte vågar säga till att man blir slagen med dörren hemma eller vad det kan vara. Då tystnar man till slut. (Socialsekreterare kommun 1)

I kommun 2 talar man om erfarenheten att då samtal sker på ett rakt och ärligt sätt leder till att man vinner förtroende och kan tala mer öppet om svårigheter.

IP: Det är därför som man skall prata öppet. Om man tänker att en kvinna som har ett missbruk, ett allvarligt missbruk. Att hon arbetar så att hon blir drogfri. Och under tiden så behöver ju barnen nätverk som hjälper, så att det fungerar. Och någonstans så att vi ser till att barnen får det här fungerande nätverket. (Socialsekreterare kommun 2)

Det är alltså viktigt för det framtida samarbetet med både barn och föräldrar att vara ärlig från början och att inte pressa på information. Det är dessutom viktigt för barnets tillit till vuxna inför eventuella framtida problem.

3:3:3 Att skapa förtroende

I båda kommunerna pratar socialsekreterarna om hur viktigt det är att först skapa en god relation med föräldern, få förtroende för varandra. Det underlättar sedan i samarbetet och är till fördel för barnet.

IP: Så är det ju ofta att föräldern vill inte och är väldigt rädd och allt det här.

IP: Skam.

IP: Skam precis. Men när man ändå är inne i det här, en utredning, det händer någonting. Man får en relation med föräldrarna så ändras deras inställning och ofta att jo men det är lika bra att barnen får veta det här och då kan man också prata tillsammans med mamman och barnen. I olika situationer.

IP: mm

IP: Att man bygger en relation med barnen, så inte att jamen vi träffar barnen andra mötet utan att man bygger upp en relation med mamman och tryggar henne och säger att hon gärna får vara med på mötet med barnen.

IP: För då vet man precis vad man har pratat om.

IP: Jo, men det där som du sa förut att man börjar alltid presentera först. Vad är en utredning för att göra det begripligt men också dämpa ångesten som många har. När vi kommer in så handlar det alltid om att omhänderta barn och det är inte det det handlar om.

IP: Men sedan tycker jag. Alltså det är, varför skall man skriva in en massa krusiduller? (Socialsekreterare kommun 2)

IP: Men som du var inne att man måste ta den diskussionen med föräldrarna för att få föräldrarna att förstå varför vi gör det vi gör. För det ingår ju också i ett barnperspektiv att få med sig föräldrarna så mycket man bara kan. Annars drabbar det barnen i slutändan. (Socialsekreterare kommun 1)

Det ingår i barnperspektivet att få med föräldrarna för att det annars i slutändan drabbar barnen menar socialsekreterarna. Det är viktigt att vara tydlig och ”dämpa föräldrarnas ångest”; att ”trygga” föräldrarna.

3:3:4 Ingen rättvisande utredning utan barnets röst

Socialsekreterarna tycker att det skulle vara oetiskt att skriva en utredning om ett barn som de inte har träffat eftersom utredningen skall skrivas helt utifrån barnet. I kommun 2 säger socialsekreterarna att de informerar föräldrarna om att de kommer att träffa barnet och att det inte är någonting att diskutera.

IP: Och det säger vi första gången vi träffar föräldrarna: och så kommer vi vilja träffa barnet. Det är inget att diskutera, man lämnar inte riktigt utrymme, det är så här vi jobbar och så kan man prata med dem utifrån det. Det är ingen ide att gå in och säga: tillåter du att vi träffar ditt barn? För då får man helt olika svar. Man får ju det svaret om man frågar.

IP: Det går liksom inte att skriva en utredning om en unge som man inte sett eller hört det blir ju så, jaa

IP: Det skulle inte kännas etiskt riktigt heller, alltså eftersom det är barnet vi jobbar med, det är barnet som vi har på alla våra papper. Föräldrarna blir ju bihang. Vi skriver ju utifrån barnet. Det är barnets behov, barnets hälsa, barnets skola, allt. Att inte träffa barnet, det skulle ju vara, nej det går inte, det blir jättekonstigt. (Socialsekreterare kommun 2)

Socialsekreterarnas perspektivval och uppfattning att barnets röst krävs för en rättvisande utredning kommer att diskuteras utifrån etisk teori i analysen nedan. Likaså den viktiga ståndpunkt som framkommer att det är viktigt, också för barnets bästa, att ha föräldrarnas förtroende och "mandat" att prata.

3:4 "Vi tänker inte alls utifrån lagen"!

3:4:1 Lagen reglerar inte det här!

I båda kommunerna känner socialsekreterarna till att barn som är över femton år har rätt till information och insyn i utredningsprocessen på samma vis som en vuxen. Däremot uppfattar de inte att lagen uttryckligen säger någonting om att små barn har rätt till information. Anledningen till att socialsekreterarna informerar barnen är att de tycker att man bör göra det, inte att man är skyldig att göra det.

I: Eller ger ni information för att ni tycker att man bör göra det? Eller anser ni att ni är skyldiga att göra det, till barnen?

IP: Jag tycker nog att man bör.

I: Har ni i arbetsgruppen en gemensam syn, ställningstagande?

IP: Ja jag vet faktiskt inte vad som står (I lagen, förf. anm.) och hur mycket man skall göra.

IP: Ja jag anser faktiskt att man bör göra det

/.../

IP: Sedan måste jag erkänna att vad som står i lagen det har jag inte exakt någon koll på.

IP: Det var så länge sedan jag gick ut så det har ändrat sig.

IP: Vad säger du?

IP:(Skrattar) (Socialsekreterare kommun 1)

Liknande resonemang finns i den andra kommunen.

I: Så det är inte den lagliga delen som är orsak till att ni informerar, utan ni har det som metod i ert arbete?

IP: Ja, precis

IP: Vi tänker inte alls utifrån lagen.

IP: Rent juridiskt så tror jag inte, för det är ju föräldrarätten som styr där, när det är, tror jag. Du är ju skyldig att delge vårdnadshavaren. Då ser man ju till de vuxna, rent juridiskt finns inte ungarna med.

/.../

I: Men tror ni att om det stod i lagen mer tydligt, när det gällde de små barnen också, att det skulle påverka ert arbete, eller underlätta i arbetet?

IP: Det kan inte jag säga i alla fall

IP: Det är klart om man skulle ha föräldrar som verkligen sade nej ni får inte vara med dem ensamma eller ni får inte, då kanske man skulle ha stöd för det i lagen men hur blir det också? Om det inte är en akut situation? Eller att det är barn som far riktigt illa. (Socialsekreterare kommun 2)

Socialsekreterarna anser att barnen inte har någon rätt till information rent juridiskt, utan att det är föräldrar och barn över femton som har rätt att se allt som skrivs i utredningen. Vårdnadshavaren bestämmer över barnet. Att barnet informeras är för att det är viktigt att vara ärlig mot barnet och för att det skall gå att föra ett öppet samtal med barnet. Socialsekreterarna anser alltså inte heller att det skulle göra någon skillnad i deras arbete om det stod uttryckligen i lagen att små barn skall informeras.

3:4:2 Tillämpbara lagar

Socialsekreterarna kommer in på många lagar i sina diskussioner. Det är lagar som de ofta tänker på när de arbetar med barnavårdsutredningar. Därför presenteras nedan de lagar som tas upp. Detta för att belysa socialsekreterarnas kunskaper om lagstiftning; de kunskaper som de själva tycker är viktiga.

När det gäller Socialtjänstlagen (SoL) säger socialsekreterarna att barn över 15 har rätt att ta del av all information som tillförs utredningen, och skall kommuniceras när utredningen är slutförd, på samma sätt som vårdnadshavaren. Sekretessen är också viktig. Socialsekreterarna i båda kommunerna betonar sekretesslagen utifrån två olika fenomen: Det första är att de informerar barn såväl som vårdnadshavare om att de inte kommer att berätta för kompisar eller skola om familjens problem eftersom familjens personliga förhållanden är sekretessbelagda. Likaså har de ibland fått berätta för barnet att de inte kan svara på frågor om andra familjer som är aktuella hos socialtjänsten. Detta har blivit aktuellt då barn ibland har börjat fråga socialsekreterarna huruvida de känner till någon viss kamrat till barnet.

Det andra fenomenet är att en socialsekreterare vid något tillfälle hade glömt att berätta för barnet att det barnet berättade för henne inte kunde hållas hemligt för föräldrarna. Barnet hade trott att socialsekreterare har tystnadsplikt gentemot föräldrarna. Därför säger socialsekreterarna att det är viktigt att informera om att de måste berätta för föräldrarna vad barnet har sagt, så att barnet inte luras att berätta något som det inte vill skall komma fram till föräldrarna.

Socialsekreterarna betonar att vid Lagen om Vård av Unga (LVU) informerar de alltid barnen eftersom det föranleder så ingripande åtgärder att man måste berätta även för de små barnen om vad som skall ske.

Även Brottsbalken nämns av socialsekreterarna i kommun 1. Socialsekreterarna säger att de ibland uppfattar att de måste informera barnen utifrån brottsbalken eftersom det kan hända att

föräldrarna har gjort någonting olagligt mot barnet. Då måste man som socialsekreterare förklara vad föräldrar har för ansvar och vad de inte får göra mot sina barn:

IP: Jag tänker på alltså, i många ärenden där det blir på gränsen så att barnen kan bo kvar hemma. Så tänker jag att det kan bli aktuellt att diskutera med barnen, förtydliga för dem vad föräldrar har för ansvar.

IP: Och vad de inte får göra.

IP: Ja brottsbalken om vad som inte är tillåtet.

/.../

IP: Ja och brottsbalken att det inte är tillåtet att slå sina barn.

IP: Nej för den tar man ju upp i rätt så många sammanhang med barn. Det är bara så självklart att man sitter inte där och säger vilka lagar man pratar om. (Socialsekreterare kommun 1)

Socialsekreterarna pratar också om Föräldrabalken: Att de informerar utifrån föräldrabalken då de pratar om föräldrars ansvar och att en förälder bestämmer över sitt barn. Det kan de ta upp om barnet till exempel är arg och inte vill bo kvar hemma. Föräldrar bestämmer över barnet tills barnet är myndigt.

Socialsekreterarna i kommun 1 diskuterar barnkonventionen. De frågar sig huruvida den tar upp någonting om delgivning av information. De kommer fram till att de förknippar barnkonventionen mycket med barnets rätt att komma till tals Förvaltningslagen reglerar delgivning av information, menar en socialsekreterare i kommun 2, men just till små barn vet inte socialsekreterarna om det finns något specifikt skrivet.

Socialsekreterarnas uttalanden om lagstiftning kommer i analysen nedan att diskuteras utifrån den lagstiftning som idag finns gällande delgivning av information till barn under 15 år. Tanken som väcks här är att socialsekreterarna har kunskaper om många olika lagar, men att det finns en otydlighet i lagen när det gäller att delge små barn information. Detta kan vara en förklaring till socialsekreterarnas osäkerhet i samtalen om lagen.

3:5 ”Tappar” ofta att berätta för barnet när utredningen är slut

Mot bakgrund av det som är skrivet ovan säger sig socialsekreterarna ”träckla sig fram” till att informera barnet på ett mer eller mindre tydligt sätt om att de utreds. Däremot är båda kommunerna eniga om att man inte informerar om att utredningen är slut och vad man egentligen kom fram till för slutsats. Detta gäller främst där det inte blir någon insats eller en mindre omfattande sådan. Vid LVU informerar man alltid, menar socialsekreterarna, eftersom det är en uppenbar insats. Likaså tillsättandet av en kontaktfamilj påverkar barnet så direkt att man alltid informerar. Vid till exempel familjebehandling, säger socialsekreterarna i kommun 2 att de ofta inte följer upp eftersom de har lämnat över till en annan instans. Då känner de sig inte lika angelägna eftersom de har fått med sig föräldrarna och har uppföljning med behandlaren och föräldrarna. Barnet glöms dock bort vid de uppföljningarna. Vid utredningar som avslutas helt utan insats kommunicerar man oftast inte barnet.

I kommun 2 tillämpar man utredning i lägenhet där de mer omfattande utredningarna görs intensivt: Man träffar kanske barnet och föräldrarna flera timmar åt gången flera gånger i

veckan en tid. Där ser man barnen mycket mer och det blir naturligt att informera dem om avslutningen eftersom de är med om det. Dock är de utredningar som görs i lägenheten oftast redan fall där man vet att problemen i familjen är av allvarligare karaktär.

IP: Ja, det är väl det. Men som svar på fråga två (i fallexemplet, se bilaga, förf. anm.) som jag tänker på så är det ju, att i början av en utredning så är jag nog med att informera, men däremot när man har slutfört en utredning och man träffar föräldrar för en kommunikering eller prickar av en utredning så känner jag mig osäker på hur nog jag är att kommunicera till barnet vad man kom fram till. Alltså hur det blev och så.

IP: Nä, det tappar man.

IP: Så vida att det inte blir någon insats som LVU eller så..

IP: Ja att det är uppenbart att det blir en insats eller så. Kontaktfamilj eller så, då det är uppenbart att det kommer att påverka barnet. (Socialsekreterare kommun 1)

I kommun 2 säger socialsekreterarna också att de är sämre på att informera om att utredningen är slut. De har pratat om att de borde bli bättre på att markera det. Det är föräldrarna de träffar och erbjuder att läsa utredningen, men barn som man inte avser att träffa igen glöms bort. Socialsekreterarna i båda kommunerna tror att föräldrarna kommer att informera barnen, men de vet inte att de gör det. I ett sammanhang nämner socialsekreterarna i kommun 1 att informationen i utredningen har använts av föräldern som någonting negativt mot barnet. Socialsekreteraren hade inte kommunicerat utredningen till barnet och föräldern hade ”slängt fram” utredningen till barnet och anklagat barnet för det barnet har sagt till socialsekreteraren. Socialsekreteraren säger därför att hon borde ha varit med och kommunicerat det, eller åtminstone stämt av med föräldrarna vad de tänkte säga till barnet.

Anledningen till att det inte blir något avslut i de mindre omfattande utredningarna är dels brist på tid och dels av hänsyn till barn och föräldrar som socialsekreterarna ofta uppfattar vara trötta på möten.

IP: I början är det lätt att motivera med att vi måste få träffa barnet, med att vi har en utredning vi måste få göra det här och det här. Men när vi skall avsluta så är det svårt att motivera, ja men varför måste du få träffa barnet, jo för att berätta hur det gick. Det är inget måste från våran sida, det är inget som vi kan kräva på samma sätt för då har vi kommit fram till ett beslut. Är det så att vi inte berättar något så är det för att det inte är så ingripande och då kan vi inte kräva det om de säger nej.

IP: Men däremot om man har utrett ett barn som man känner mycket oro för men att man känt att man inte kan göra någonting då känns det rätt viktigt att tala om vad vi har sett och vad vi kan och inte kan göra och att ge barnet tips och vad det kan göra om det händer saker i framtiden. Vad kan barnet göra då? Så det tycker jag att vi är ganska nog med.

Apropå tidsbristen säger en socialsekreterare:

IP: Det är nog så i alla fall för min del att det känns inte lika viktigt då (Att informera när utredningen är avslutad, förf. anm.) Det känns inte lika viktigt som när man går in i något som man skall utreda, i alla fall om det avslutas utan åtgärd. Och sedan kommer det ju hela tiden nya familjer som man måste utreda som känns angeläget så tyvärr blir det nog lite bortprioriterat i tanken. Men det är ju egentligen jätte, jätteviktigt. (Socialsekreterare kommun 1)

Övreeides kommunikationsteoretiska perspektiv används i analysen nedanför att tolka socialsekreterarnas berättelser om utredningens avslutning. Socialsekreterarna anser sig inte ha rätt

att kräva att få träffa barnet för att kommunicera att utredningen är avslutad, och tidsbristen möjliggör det inte heller.

4: Analys

4:1 Hur talar socialsekreterarna om att de delger barnet information om utredningen?

Socialsekreterarna i de här gruppintervjuerna betonar att de *alltid* informerar barnet om att en utredning har inletts även om det kan se olika ut beroende på barnets ålder och mognad. Man ”tråcklar sig fram” till en förklaring som är tillräckligt tydlig för barnet och godtagbar för föräldrarna. Ordet ”utredning” används inte alltid, men socialsekreterarna berättar för barnen vad de kommer att göra. Utifrån Övreeides kommunikationsteoretiska perspektiv är detta en viktig förutsättning: Att barnet så långt det är möjligt är informerat om syftet med samtalet.

4:1:1 Att definiera situationen genom den sociala trianguleringen

I intervjuerna säger socialsekreterarna att de anpassar informationen efter två saker: Barnets ålder och mognad och den förhandsinformation som vårdnadshavarna har lämnat. Detta förhållningssätt är överensstämmande med Övreeides (2001) rekommendationer för samtal med barn. Övreeide menar att informationen måste anpassa efter barnets kognitiva utveckling vid olika åldrar. Dock menar Övreeide att alla barn och även äldre barn; ungdomar, måste få situationen definierad av den vuxne för att skapa en struktur och mening i dialogen. Det är den vuxne som måste ta initiativ till att ge information eftersom barnet saknar det problematiska förhållningssättet till sina egna livsvillkor (Övreeide, 2001).

Socialsekreterarna beskriver här att de just gör det Övreeide förespråkar gällande struktur för samtalet: De berättar för barnet hur länge de skall träffas och vad som kommer att hända under tiden. På så vis konkretiserar man syftet istället för att använda det för barnen antagligen ganska intetsägande ordet ”utredning”. Man talar om vad man håller på med istället, som socialsekreterarna uttrycker det.

Att socialsekreterarna inleder samtalet med barnet genom att undersöka vad föräldrarna har berättat om vem socialsekreteraren är och varför hon är där, kan tolkas som ett exempel på det Övreeide (a.a) kallar social triangulering. Socialsekreterarna tycker att det är viktigt att de blir presenterade av föräldrarna som är kända av barnet: De blir lyfta in i barnets och föräldrarnas tillvaro som en begriplig person som är där i ett visst sammanhang, för att uträtta ett visst ärende; det vill säga att undersöka familjens förhållanden i syfte att hjälpa familjen.

4:1:1:1 Falsk förhandsinformation

I båda kommunerna tar socialsekreterarna upp att barnet ibland har fått falsk förhandsinformation av vårdnadshavarna. Föräldrarna har sagt att socialsekreteraren är en kompis eller arbetskamrat som är på besök för att fika och prata lite. Socialsekreterarna beskriver att de hanterar situationen på så sätt att de ber föräldern att tills nästa möte informera barnet om vem hon verkligen är. På så sätt kan man tolka att respekten för föräldern upprätthålls: Föräldern får själv rätta till sitt misstag inför barnet och blir inte kränkt genom att socialsekreteraren

direkt säger till barnet att mamma har ljugit. På samma sätt beskriver socialsekreterarna att de ofta skapar en relation till föräldrarna innan de träffar barnet. Det är viktigt att ha förtroende och tillsammans komma överens om vad som skall berättas för barnet, av vem och på vilket sätt. Detta är i enlighet med det Övreeide skriver; att det är viktigt att bemöta föräldern med respekt inför barnet eftersom föräldern är en del av barnets självbild. Kränker man föräldern får även barnet skuldskänslor och tror att förälderns brister beror på barnet själv.

4:1:2 Ingen kommunikering till barnet – ingen markerad avslutning

Socialsekreterarna rapporterar att de inte alltid berättar för barnet att utredningen är avslutad och vad de egentligen kom fram till. I alla fall inte om utredningen avslutas utan insats eller med en mindre ingripande insats som exempelvis familjebehandling.

Det är enligt Övreeide (2001) viktigt att markera avslutning för barnet i samtal. Övreeide tar det enskilda samtalet som exempel och menar att den vuxne bör markera att samtalet närmar sig sitt slut. I samband med detta bör man även sammanfatta vad som sagts och vad man har kommit fram till. Detta synsätt bör man kunna tillämpa gällande en serie av samtal i en utredningssituation. Socialsekreteraren bör då markera avslutning på kontakten mellan sig och barnet och dess familj, inför barnet. Likaså bör man alltså sammanfatta och tala om vad man har kommit fram till. Detta skulle kunna göras i ett avslutande samtal där man informerar om att man inte kommer att ha fortsatt kontakt och sammanfattar vad utredningen har kommit till för slutsats: Kort sagt en kommunikering av utredningen till barnet, på ett sätt som är anpassat till barnets kognitiva utvecklingsnivå. Utredningen är faktiskt till syvende och sist en skriftlig sammanfattning av kontakten. Övreeide säger att om avslut inte markeras kan barnet känna sig manipulerat. Barnets egna intressen tillvaratas inte. Det bör vara extra viktigt att markera avslutning om barnet vet att det utreds för att det finns oro för hur barnet har det. Att en främmande person ställer frågor sätter sannolikt igång barnets tankar och barnet kanske går och bär funderingar inom sig som: ”Har jag en tillräckligt bra familj? Var det något fel på oss eller inte”? Men törs kanske inte fråga föräldrarna om saken.

4:1:3 Objektivisering

Övreeide (a.a) menar att barn ofta objektivieras inom socialtjänsten. Att prata med barnen, att samspela med dem, gör att de får statusen av subjekt. Viktigt är dock att samtalet känns tryggt för barnet då det delar med sig av sina erfarenheter och att informationsutbytet sker på ett bra sätt för barnet. Dialog som gör att barnet får insikt om sin livssituation lyfts av Övreeide fram som någonting särskilt viktigt.

När socialsekreterarna talar om varför de pratar med barn, är det just det här de återkommer till: De pratar med barnet för att det faktiskt är barnet som är subjekt i utredningen; inte ett objekt. Socialsekreterarna tycker också att det är viktigt att inte pressa barnet på information utan låta barnet prata om det som känns viktigt. De berättar också att de använder barnets benämning för viktiga fenomen och teman som dyker upp i dialogen, just för att närma sig barnet och förstå barnets livsvärld. Socialsekreterarna uppger att de alltid pratar med barnen. De tycks inte skrämmas av det, som Övreeide skriver att vuxna ofta gör när det gäller samtal om svåra saker med barn. Lagen säger också att barnet skall höras i utredningen men detta *om det*

inte antas kunna skada barnet. Hur väl man bemöter barnet och huruvida man informerar barnet på ett bra sätt om varför man är där och frågar, bör vara av betydelse för huruvida barnet tar skada av att höras eller inte.

4:2 Om barnet av en eller annan anledning får otillräcklig information om utredningen, hur upplever socialsekreterarna att det påverkar samtalet med barnet?

Som ovan nämnts anser Övreeide (a.a) att barn så långt det är möjligt skall vara informerade om syftet med samtalet. Socialsekreterarna säger också att det skulle bli en väldigt konstig situation om man talade med ett barn utan att barnet visste varför. En socialsekreterare frågar sig vad man över huvud taget skulle prata om ifall man inte pratade om det som saken gäller. I det socialsekreterarna säger framkommer två vinster med att underrätta barnet om syftet med samtalet. Det första är för barnets egen skull, att man måste vara ärlig och öppen mot barnet. Det andra syftet är för socialsekreterarnas egen skull. De anser inte att de skulle få nödvändig information om de inte kunde ställa frågor öppet till barnet om det saken gäller. Samtidigt som socialsekreterarna betonar vikten av att informera barnet öppet måste de i varje situation överväga vad som är det bästa för barnet: De säger bland annat att man måste överväga hur mycket information barnet klarar av att ta emot, vad som är rimligt att berätta utifrån barnets ålder och mognad.

Socialsekreterarna säger också att de talar med föräldrarna innan om vad som skall sägas till barnet. De säger att barnet ofta redan vet om föräldrarnas problem, varför de inte röjer någon större hemlighet genom att informera barnet.

Övreeide (a.a) betonar att barn måste tas om hand här och nu. I en utredningssituation kan man inte som socialsekreterare tänka att det här får behandlarna ta tag i senare. Att berätta för barnet om föräldrarnas problem är förenat med svårigheter eftersom barnet känner skam och tror att förälderns brister har med sin egen person att göra. Samtidigt måste barnet få information för att inte känna sig lurat och manipulerat. En tanke är att ett avslutande samtal där kontakten och utredningens resultat sammanfattas på ett för barnet begripligt sätt skulle vara bra så att barnet inte känner sig sviket och utanför.

Socialsekreterarna säger att de alltid informerar barnet, men att det inte finns några generella riktlinjer för hur. Varje enskilt barns förmåga att uthärda informationen bedöms, liksom ålder och mognad och förälderns åsikt om vad som skall sägas. Sannolikt skulle olika barn kunna ge olika bilder av hur väl informerade de faktiskt känner sig i praktiken. Detta påverkar i sin tur hur pass bra informationsutbytet blir i samtalet med barnet.

4:3 Vilka etiska överväganden kan man utläsa ur socialsekreterarnas utsagor när de talar om hur de informerar barnet?

Det finns tydliga etiska överväganden i socialsekreterarnas berättelser, då det handlar om fall där föräldrars och barns intressen krockar och gällande den viktiga principen att vara ärlig och rak mot dem man utreder.

4:3:1 Barnperspektiv utifrån godhetsmaximerings- och skademinimeringsprinciperna

Tommy Lundström (2000, kap 4) anser att etik inom den sociala barnvården fordrar att barnets perspektiv och intressen får företräde när olika intressen kommer i konflikt. I båda kommunerna är det också det självklara svaret: Att barnperspektivet måste gå före. En socialsekreterare säger utifrån fallexemplet att hon skulle gå emot mammans önskan om att barnet inte får informeras om utredningen. Det är barnets perspektiv alltid, gällande allt, menar en socialsekreterare.

Även om socialsekreterarna har ett uttalat barnperspektiv innebär inte det att föräldrarna glöms bort. Etiskt sett skulle man kunna säga att socialsekreterarna tillämpar skademinimeringsprincipen i mötet med föräldrarna. Detta beskriver de att de gör genom att träffa föräldrarna flera gånger innan de träffar barnet och bygga upp en relation och ett förtroende genom information om utredningen och förberedelser inför mötet med barnet. Man talar om att man ”tryggar” föräldern. Bortsett från att det ligger i föräldrarnas eget intresse att vara delaktig i utredningen så betonar socialsekreterarna starkt att det blir bäst för barnen om föräldrarna ”är med på tåget”. Samarbetet med föräldrarna är väldigt viktigt för att komma fram till en lösning för barnet. Kanske skulle man kunna formulera det så att socialtjänsten tillämpar godhetsmaximeringsprincipen med avseende på barnen, vars bästa alltid kommer i främsta rummet, och skademinimeringsprincipen avseende föräldrarna, vars önskemål ibland måste bortprioriteras för deras barns bästa?

4:3:2 Att vara ärlig och rak i kommunikationen, ett etiskt ställningstagande

Socialsekreterarna värnar mycket om ärlighet. Detta framkommer i båda kommunerna. Att vara ärlig och rak mot både föräldrarna och barnen upplevs som en grundläggande förutsättning för gott samarbete. Man går till och med så långt som att säga att man med bristande ärlighet och rakhets bidrar till *livslögnen* i vissa familjer. Ytterligare utsagor som stärker ståndpunkten är att en socialsekreterare säger att det bästa är att säga rent ut utan krusiduller. En annan säger att klienterna ofta sitter som på nålar och att prata runt omkring ämnet bara förstärker ångesten. Ofta är det bättre att snabbt uttala det som alla bara sitter och väntar på.

Ärlighet bör kunna ses som ett grundläggande moraliskt värde, och är också viktigt i ur ett etiskt perspektiv. Ronnby skriver ovan att etik handlar om grundläggande moraliska värden som ger upphov till skuld känslor hos oss om vi bryter mot dem. Ett sådant grundläggande livsvärde är tillit. Barnet måste känna tillit inför socialsekreteraren och har därför rätt att bemötas med ärlighet och uppriktighet.

Ronnby menar att demokrati för en klient är full insyn i de uppgifter som socialsekreteraren inhämtar. Att inte som klient få information om vad utredningen har lett till och vad socialsekreteraren har gjort för bedömning kan tolkas som bristande etik och demokrati. Även ett barn bör få veta att utredningen har avslutats med en viss bedömning eller insats, för att man skall kunna tala om rak kommunikation hela processen igenom.

4:3:3 Ingen rättvisande utredning utan barnets röst: en pliktetisk princip?

I båda kommunerna menar socialsekreterarna att det är i det närmaste självklart att man träffar barnet. En socialsekreterare säger att det vore oetiskt att skriva en utredning om ett barn man inte har träffat. Det är trots allt barnet som är i fokus; barnets hälsa, skolgång och behov. Därför tycker socialsekreterarna att det blir mycket märkligt att skriva om barnet om man inte ens har sett det barnet. Syftet är inte att ”pumpa” barnet på information. Mycket av informationen kan vara andrahandsuppgifter från föräldrar, skola och förskola, men man bör i alla fall ha träffat och samtalat med barnet och gett barnet möjlighet att göra sin röst hörd.

Detta skulle man kunna se som uttryck för en *pliktetisk princip* (se ovan: Hermerén 2000) hos socialsekreterarna: Att man skall ha träffat det barn man skriver en utredning om. Det är i alla lägen av godo och nödvändigt för en rättvisande utredning att ha träffat det barn utredningen rör. I övriga överväganden under utredningen fokuserar socialsekreterarna snarare på vad som är bäst för barnet i slutändan; hur det *blir* för barnet. De gör de individuella bedömningar i det enskilda fallet enligt en mer konsekvensetisk syn. Att alltid träffa barnet är däremot en ståndpunkt som avviker från detta: Det görs alltid oavsett om det bedöms som lämpligt för det enskilda barnet utifrån ålder och mognad. Det är en plikt om man skall kunna säga sig ha gjort en heltäckande barnavårdsutredning.

4:4 Hur beskriver socialsekreterarna att de förhåller sig till lagstiftningen gällande delgivning av information till barn?

4:4:1 En otydlighet i lagen

Socialsekreterarna i båda kommunerna kan inte se att det finns något i lagen som påverkar deras hantering av delgivning av information till barn. De känner till att barn över femton har samma rätt att få ta del av det som tillförs utredningen, men när det gäller de små barnen finns det inget juridiskt ansvar att informera. En socialsekreterare säger att hon utgår från att föräldrarna informerar men att hon inte stämmer av med dem att de kommer att göra det. I ett fall berättar hon också att utredningen hade använts som någonting negativt mot barnet, som en anklagelse från föräldrarna mot barnet för vad det hade berättat för socialsekreteraren. Detta hade gett henne tanken att hon borde ha varit med och kommunicerat utredningen för barnet på ett bättre sätt.

Ingen av socialsekreterarna nämner att barn är en part enligt förvaltningslagen och därför skall ha rätt till information om det som tillförs utredningen. En socialsekreterare i kommun 2

nämner att förvaltningslagen reglerar vem som har rätt till information, men tror inte att de små barnen omfattas.

Sundell och Egelund (2001, se ovan) anser att det är ett *absolut juridiskt krav* att barn och föräldrar får vara delaktiga i utredningen och lämna uppgifter och kommentera uppgifter. Ingenstans anges dock hur detta skall göras rent konkret i praktiken. Barnet är enligt Anna Hollander (personlig kommunikation 050930, se ovan) en part i förvaltningslagens mening, men vem som egentligen bär ansvaret för att barnet informeras och hur pass tydligt detta måste ske anges inte. Därför kanske man kan förstå socialsekreterarnas osäkerhet inför frågan. Socialsekreterarna tacklar detta genom att skapa sina egna strategier och ha som metod att informera barnen. De motiverar det mer utifrån etiska ställningstaganden, att det skulle vara att lura barnet att tala med det utan att berätta varför. Dessutom är det av rent praktiska skäl: Ställer man inte en fråga rent ut får man inget tydligt svar på hur barnet uppfattar problemet.

Frågan är om alla socialsekreterare resonerar som de i fokusgrupperna? Att skriva om barns rätt till information mer tydligt i lagen skulle kunna vara ett skydd för barnet i de fall där socialsekreteraren inte förstår vikten av att informera barnet; där man tycker att det räcker att "se" barnet. Man kan tänka sig att det krävs mycket styrka av socialsekreteraren att berätta för barnet om svårigheterna och ställa frågor om just det som oroar. Socialsekreterarna gör en egen bedömning av hur mycket information barnet klarar av och hur pass moget det är, bland annat utifrån åldern. Det är ett stort ansvar som enskild socialsekreterare att göra en sådan bedömning. Lagen nämner ingenting om hur en treåring skall informeras i egenskap av part. Hur mycket måste man berätta för att ha informerat? Skulle det inte underlätta om lagen hade vissa riktlinjer för detta?

Departementspromemorian DS 2002:13 som refereras inledningsvis tar upp just denna brist i svensk lag. I internationella konventioner som barnkonventionen nämns barns rätt till information om ärenden som berör dem och hur barnets önskemål, beslut och utsagor kan få konsekvenser för barnet. Förslaget går alltså ut på att lägga in barnets rätt till information i Föräldrabalken, gällande vårdnad boende och umgänge samt adoption och LVU gällande omhändertagande av barn. Motiveringen till att detta bör göras är alltså att lagarna reglerar stora ingripanden i ett barns liv. Bestämmelser om informationsrätt finns i andra länder och i internationella konventioner men saknas i svensk lagstiftning idag.

En tanke vore att denna lagstiftning om skyldighet att lämna information som inte anses skadlig för barnet skulle kunna läggas in även i Socialtjänstlagen och gälla själva utredningsförfarandet också. I DS 2002:13 förtydligas meningen i barnkonventionens artikel 3 gällande barnets processuella rättigheter. Barnkonventionen menar alltså att det är till barnets bästa att få all relevant information, som inte antas kunna skada barnet.

Socialsekreterarna förknippar inte barnkonventionen med delgivning av information till barn utan med barns rätt att höras. Kan detta bero på att barns rätt att höras har införlivats i svensk lag till skillnad från delgivning av information som ännu är under utredning i DS 2002:13?

4:4:2 Om parternas rättigheter och skyldigheter enligt lagen

När socialsekreterarna pratar om lagen så pratar de om rättigheter och skyldigheter. Man använder lagen för att informera barnet om barnets, föräldrarnas och socialsekreterarnas rättigheter och skyldigheter.

När det gäller föräldrar använder socialsekreterarna brottsbalken för att exemplifiera för barnet vad en förälder inte får göra. Föräldrar är skyldiga att ta väl hand om sina barn och får inte slå eller misshandla barnet. Samtidigt har föräldrar rätt att bestämma över sina barn så länge de inte är myndiga. Föräldrarätten är stark, säger socialsekreterarna i kommun 2. Föräldern har rätt till full insyn i utredningen vilket barnen inte har. Sekretessen är en rättighet för föräldrarna. Socialsekreterarna är måna om att informera om att varken skolan eller släktingarna kommer att få veta någonting om familjen från socialtjänsten.

Barn har rätt att göra sin röst hörd och uttrycka sig. De har rätt till god omvårdnad. Även för barnet är det viktigt att informera om sekretessen; att kompisarna inte kommer att få veta någonting. Samtidigt har barnet rätt, uttrycker socialsekreterarna i kommun 1, att få veta att det inte går att ha sekretess gentemot föräldrarna inom socialtjänsten. Det har hänt att barn har trott det och har känt sig lurade av socialsekreterarna. Barnet har trott att socialsekreteraren har brutit en tystnadsplikt. Barnet har också rätt enligt en socialsekreterare i kommun 1 att få hjälp att söka stöd någon annanstans om socialtjänsten inte kan göra ett tvångsingripande och föräldrarna motsätter sig fortsatt kontakt. Socialsekreterarna tipsar barnet om vart det kan vända sig och kollar med barnet om det har någon att lita på och anförtro sig till.

Socialsekreteraren är skyldig att ge information till föräldrarna, informera om sekretess och vad som är ett brott. De är skyldiga enligt socialtjänstlagen att informera om hur en utredning går till och allt som tillförs den. De är skyldiga att kommunicera utredningen, men detta endast till vårdnadshavaren, säger de. Vid LVU anser de att de är skyldiga att informera barnet också eftersom det föranleder ett stort ingripande i barnets liv.

Socialsekreterarna beskriver många olika lagar i sina utsagor. De känner till att de i barnavårdsutredningar har flera olika lagrum att ta hänsyn till och förhålla sig till samt informera parterna om. Ett exempel på att de använder sig av lagen är att de säger till föräldrarna att de alltid pratar med barnen. Det står i lagen att barnet skall höras varför de kan motivera sitt handlande utifrån lagen. Att de inte känner till vad som gäller med avseende på delgivning av information till barn under 15 tolkar författarna som att lagstiftningen idag är för vag. Därför kan de inte motivera att de informerar barnen utifrån lagen utan detta gör de av etiska skäl.

5: Diskussion

5:1 Att informera barnet om utredningen

Avsikten med den här studien var att höra hur socialsekreterarna berättar om att de delger små barn information om att de utreds. Förhoppningen var att få beskrivet hur de säger sig hantera delgivning av information, och att närma sig en förståelse av hur de som grupp tänker kring detta och gör i praktiken.

Frågeställningarna har författarna försökt besvara genom att formulera frågor till fallexemplet som skulle väcka diskussion kring just de teman som var till syfte att undersöka. Socialsekreterarna har givit sin syn på, och sina berättelser om, hur de informerar barn, och hur de resonerar utifrån lagstiftning och etik. Det har givit en möjlighet till inblick i deras gemensamma policy: Det som är självklarheter i deras dagliga arbete men också det som uppfattas som mer oklart, problematiskt eller som ”beror på”. Ambitionen har varit att i all resultatredovisning och analys strukturera empirin efter de centrala temana i utsagorna, kopplat till frågeställningarna. Dock lämnas också åt läsaren att avgöra om frågorna är besvarade. Naturligtvis hade en annan forskningsmetod och en mer omfattande undersökning kunnat besvara frågorna ytterligare. Detta utvecklas nedan under rubriken *Att forska vidare*.

5:2 Information till barnet – en resurs i utredningen

5:2:1 Information om att utredning har inletts

Resultatet av den här undersökningen påvisar att det saknas uttalade förhållningsregler i lagen med avseende på delgivning av information till barn som utreds hos socialtjänsten. Socialsekreterarna känner inte till vad lagen säger om hur barnet skall informeras. Samtidigt säger socialsekreterarna i kommun 2 rent ut att det inte skulle förändra deras arbetssätt om det stod i lagen att barn skall informeras. De anser att de alltid gör det i alla fall, av arbetsmetodologiska skäl.

En tanke som har väckts är hur självklart det tycks vara för socialsekreterarna att de skall träffa barnen och prata med dem, ”låta barnets röst bli hörd.” Innan detta formulerades i lagtexten träffade man mer sällan barnen under barnavårdsutredningen. Då detta sågs som en brist kom det att formuleras uttryckligen i lagtexten som ett införlivande av barnkonventionen, och allting tyder på att man efter att så har skett, betydligt oftare träffar barnen.

Socialsekreterarna anser att de informerar barnen. Ändå tycks mycket bero på en individuell bedömning av vad varje enskilt barn klarar av i form av information, och en kompromiss med föräldern om vem som skall berätta vad för barnet. Man kan fråga sig om det inte skulle bli tydligare om det stod uttryckligen i lagen hur barnet skall informeras? Socialsekreterarna skulle då inte behöva stämma av med föräldrarna utan kunna säga lika självklart som att de skall träffa barnet för att kunna skriva en rättvisande utredning, att de kommer att informera

barnet för att kunna genomföra ett bra utredningssamtal, och att det faktiskt finns stöd i lagen för att göra detta.

5:2:2 Information om att utredning har avslutats

Vid avslutet av en utredning finns brister vid kommunikeringen till barnet. Detta ser socialsekreterarna själva som ett problem. På grund av tidsbrist och hänsyn till att familjen är trött på möten, glöms eller prioriteras det bort att ha ett avslutande samtal med barnet om vad man egentligen kom fram till. Om det stod i lagen att barnet som part har rätt att bli kommunicerad skulle detta säkert prioriteras tidsmässigt och föräldrar skulle inte kunna neka socialsekreteraren till att träffa barnet en sista gång för att sammanfatta utredningen.

Hur viktigt är då detta? Författarna tycker att det är viktigt för att visa barnet respekt och delaktighet i en process där barnet faktiskt är huvudpersonen. Det är också viktigt för att inte lämna barnet i funderingar. Att bli föremål för en utredning för att ens föräldrar har problem, att någon utomstående kommer in och är orolig för att man som barn inte har det bra, sätter säkert igång tankar hos barnet. Enligt Övreeide är det viktigt att markera avslutning för barnet och låta barnet ge uttryck för egna funderingar. Man kan säga att man "triangulerar tillbaka" till föräldrarna och återger föräldrarna förtroendet, samtidigt som man markerar för barnet att kontakten med socialsekreteraren nu är avslutad.

Att det är en resurs att informera om utredningen tror författarna är självklart. Man ger barnet möjlighet att uttrycka sig kring just de frågor som utredningen gäller. Om barnet skall få göra sin röst hörd bör det också få en chans att veta vad det skall prata om.

5:3 Den pliktetiska principen att alltid prata med barnet

Att alltid prata med barnet och höra barnets röst kan tolkas vara något av en pliktetisk princip för socialsekreterarna. Det är inte etiskt att skriva en utredning om ett barn man inte har träffat. Lagen underbygger detta etiska ställningstagande men man får inte bortse från att lagen även uttrycker att barnet skall höras *om det inte antas kunna skada barnet*.

Att ge information på fel sätt eller på ett sätt som inte är anpassat efter barnets kognitiva mognad, kan enligt Övreeide skada barnet. De vuxnas tolkningssätt läggs så på barnet som kan uppleva skam när det förstår den vuxnes syn på problemet. Detta förstår socialsekreterarna. De förhåller sig till att barn inte orkar ta in all information och att informationen måste anpassas efter mognad.

När skulle det då annars kunna skada barnet att prata med det? Författarna tror att ett barn som inte är tillräckligt informerat om syftet med samtalet skulle kunna ta skada. Övreeide betonar att barn bör vara informerade om syftet med samtalet för att inte känna sig lurad eller styrd. Barnet kan fundera kring att problemet beror på barnet själv. Konsekvensetiskt skulle barnet då kunna må sämre av att höras. Socialsekreterarna uttrycker att de inte kan skriva en utredning om ett barn de inte har sett. Är det ibland så att man träffar barnet bara för att *se* det och inte främst för att det skall få *göra sin röst hörd*? Kan det vara så att socialsekreteraren

blir lugnad av att se ett barn som uppträder normalt, medan barnet själv lämnas åt sina funderingar om varför den främmande personen var här och frågade?

Författarnas slutsats blir att det inte *nödvändigtvis* behöver vara av godo att prata med barnet. Kan man inte av olika skäl, ge barnet information om varför man är där, kan det skada barnet att prata med det. Man skall inte träffa barnet bara för att lugna sig själv som socialsekreterare. Då är det inte för barnets skull och barnets bästa man är där. Det förekommer då inte ett ärligt utbyte i dialogen.

5:4 Ny kunskap som undersökningen kan ha tillfört

I litteraturgenomgången har inte mycket hittats gällande barns rätt till information. Mycket kretsar istället kring barns rätt att höras. Att barn har rätt till information utreds just nu i departementspromemorian 2002:13. Om den leder till en lagändring kommer detta ämne säkert att lyftas fram och beforskas i framtiden. Litteraturgenomgången visade att barn ofta inte blir hörda i utredningen. Detta tycks ha förändrats med den nya lagstiftningen, eftersom socialsekreterarna är mycket måna om att alltid träffa barnen.

Socialsekreterarna anser att lagen inte reglerar fenomenet delgivning av information till barn. Det finns en *lucka i lagen* som socialsekreterarna har förhållit sig till genom att informera på ett sådant sätt som de anser etiskt och praktiskt lämpligt. Det dilemma som socialsekreterarna ställs inför är att de måste få föräldrarnas förtroende för att kunna informera barnen. Dessutom prioriteras kommunikeringen bort. Socialsekreterarna har inte tid och de kan inte begära av föräldrarna att få träffa barnet ”bara för att berätta hur det gick”. Med en lagändring skulle kommunerna tvingas ta sig tid att ”markera avslutning”, för att använda Övreeides ord.

Som socialsekreterarnas yrkesroll ser ut idag när det gäller utredningar, har de rätt att gå in och inspektera. Finns inte tillräcklig oro för barnet måste de genast lämna familjen i fred om föräldrarna begär det. Att utredas för att det finns misstanke om att föräldrarna inte fungerar skapar sannolikt ilska och irritation. Att ha ett pedagogiskt avslutande samtal med hela familjen där man som socialsekreterare förhåller sig till den misstro som fanns mot föräldern skulle kunna ge föräldrarna upprättelse och minska barnets eventuella funderingar om sig själv och sin familj. Man skulle då kunna markera en avslutning för hela familjen, och ”triangulera tillbaka”.

5:5 Att forska vidare

Den här undersökningen har hos författarna väckt nya frågor som skulle kunna besvaras i framtiden:

5:5:1 Hur kommer man som socialsekreterare fram till hur man skall informera barnet?

Socialsekreterarna gör individuella bedömningar om hur mycket information barnet kan utvärda, vad som är lämpligt utifrån ålder och mognad och vad man kan kompromissa sig fram

till i samråd med föräldrarna. Hur gör de det? Fördjupande intervjuer individuellt med socialsekreterare skulle kunna ge en bild av hur de resonerar. Resonerar de lika? Om inte så behandlas kanske inte lika fall lika. I myndighetsingripanden är det viktigt att lika fall behandlas lika för rättssäkerhetens skull (se ovan). Därför är en sådan forskningsfråga motiverad.

Man lämnar ett stort ansvar åt socialsekreteraren att bedöma hur informationen skall hanteras när inga riktlinjer finns i lagen.

5:5:2 Informeras barnet alltid?

Socialsekreterarna i våra intervjuer uppger att de alltid på något sätt informerar barnet om utredningen. Dock menar de att det inte alls har med lagen att göra, utan bara med arbetsmetod och god etik. Därför kan man undra om alla socialsekreterare anser att det är lika viktigt att över huvud taget informera. En enkätundersökning bland socialsekreterare som gör barnvårdsutredningar skulle kunna besvara frågor som hur stor andel av socialsekreterarna som ser detta som ett problem, hur många som informerar, och vad de anser om lagstiftningen.

5:5:3 Vad tycker barnen och föräldrarna?

Att intervjua barn efter att de har varit föremål för en utredning skulle vara en säker källa till kunskap om huruvida barnen är informerade. Vad fick de veta om utredningen? Ägde något avslutande samtal rum? Om inte, hade barnen funderingar som de inte fick tillfälle att diskutera? Att prata med barn i olika åldrar skulle också ge en bild av hur pass mycket barnet förstod av utredningen och vilken information som är lämplig för barn i olika kognitiva utvecklingsnivåer.

Att prata med eller lämna ut en enkät till föräldrar efter att en utredning gällande deras barn har avslutats, skulle också vara viktig kunskap. Hur upplevde de själva utredningen? Detta blir viktigt utifrån hur barnet upplever situationen och utifrån vad föräldern ger barnet för information. Tror föräldrarna att barnen förstod vad utredningen handlade om? Fick barnet tillfälle att ställa frågor innan utredningen avslutades? Höll socialsekreteraren ett gemensamt möte med barnet och föräldrarna och sammanfattade vad hon hade kommit fram till? Var det bra eller dåligt?

Denna uppsats begränsar sig till socialsekreterarnas perspektiv och hur de resonerar utifrån etiska och lagliga aspekter gällande delgivning av information, men för att få en heltäckande bild av problemet behövs också föräldrarnas och barnens synpunkter på hur informationsutbytet har sett ut under hela utredningsprocessen.

5:6 När har man egentligen gett information?

Som nämndes i inledningen har författarna till denna uppsats från praktiken erfarenhet av att barn informeras väldigt vagt eller inte alls om att de är föremål för en utredning. Det har handlat om att föräldrarna motsatt sig att deras problem skall röjas inför barnen. Socialsekreteraren har presenterat sig som ”en som träffar barn och familjer för att se att de mår bra”. Inga frågor om det verkliga problemet har ställts utan man har samtalat med barnet om saker

runt omkring; om barnets vardag. Efter att ha tagit del av socialsekreterarnas berättelser tycks det som att de alltid informerar barnen. I intervjuerna hade vi som författare väntat oss att diskussionen mer skulle kretsa kring att man ibland inte kan ge barnet information om utredningen, vad som kan vara orsak till det, och vad man gör i sådana situationer; hur man hantlar den svårigheten.

Samtidigt säger faktiskt socialsekreterarna att det är olika hur mycket de berättar för barnen. Det görs en kompromiss med föräldern, det beror på barnets mognad och om barnet är villigt att ta emot information. Det är också begripligt att en ett-, två-, eller treåring inte förstår vare sig vad "utredning", "socialtjänst", "socialsekreterare" eller "drogmissbruk" är. Hur mycket information måste man ge för att kunna säga att man verkligen har gett barnet information?

Viktigast av allt enligt Övreeides teori är ändå att barnet i någon mån skall greppa syfte och sammanhang i samtalet och inte behöva känna skam och skuld. Barnet är huvudperson och ett subjekt i utredningen och bör inte objektifieras. Barnet kan tro att det är barnet själv som har gjort något fel som har lett till att socialsekreteraren är där och ställer frågor, när det i själva verket är förälderns problematik som är oron. Om inte detta framstår som tydligt i socialsekreterarnas förhållningssätt är man ute på hal is, och samtalet där barnet skall få göra sin röst hörd blir kanske inget annat än ensidig informationsinhämtning, där utbyte i dialogen med barnet saknas. Barnet får göra sin röst hörd, men om ett ämne som barnet inte ens känner till vid samtalstillfället.

6. Referenser

- Andersson, G, & Hollander, A. (1996). Om barns rätt och barns bästa. I G Andersson (red). *Barnet i den sociala barnvården*. CUS och Liber AB: Falköping.
- Andersson, G. (2001). Barnen i socialt arbete – en maktlös grupp? I A Meeuwisse, S Sunesson & H Swärd (red). *Socialt arbete – en grundbok*. Natur och kultur: Falköping.
- Backman, J. (1997). *Rapporter och uppsatser*. Studentlitteratur: Lund.
- Departementspromemoria 2002:13. *Utövandet av barns rättigheter i familjerättsprocesser*. Justitiedepartementet 2002. (<http://www.regeringskansliet.se/sb/d/108/a/656> Den 14/11 2005).
- Hermerén, G. (2000). Utgångspunkter för etisk analys i socialt arbete. I U Pettersson (red). *Etik och socialtjänst. Om förutsättningarna för det sociala arbetets etik*. Gothia: Stockholm.
- Hessle, S.; Stenström, N.; Sundell, K.; & Wåhlander, E. (1996). Sociala barnvårdsutredningar. I G Andersson (Red): *Barnet i den sociala barnvården*. CUS och Liber AB: Falköping.
- Högdin, S. (2002). *En kartläggning av den sociala barnvården: i sju av Stockholms nordvästra kommuner*. FOU Nordväst i Stockholms län. Rapport 2002:1.
- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Studentlitteratur: Lund.
- Lagerberg, D., & Sundelin, C. (2003). *Risk och prognos i socialt arbete med barn*. Forskningsmetoder och resultat. CUS: Göteborg.
- Lundström. (1996). Den sociala barnvården. I G Andersson (red). *Barnet i den sociala barnvården*. CUS och Liber AB: Falköping.
- Lundström. (2000). Etik i den sociala barnvården. I U Pettersson (red). *Etik och socialtjänst. Om förutsättningarna för det sociala arbetets etik*. Gothia: Stockholm.
- Rasmusson, B. (2004). *Barnvårdsutredningar på nya grunder*. Meddelanden från Socialhögskolan: 2004:1. Lund.
- Ronnby, A. (1993). Etiken i dagens rationella samhälle. I A Ronnby (red). *Etik och idéhistoria i socialt arbete*. TryckTryckeri City: Umeå.
- Ronnby, A. (1993). Grundläggande värden i socialt arbete. I A Ronnby (red). *Etik och idéhistoria i socialt arbete*. TryckTryckeri City: Umeå.
- Socialstyrelsen: Informationsmaterial om BBIC
- Sundell, K., & Egelund, T. (2001). *Barnvårdsutredningar – en kunskapsöversikt*. Gothia: Stockholm.

Sundell, K., & Humlesjö, E. (1996). *Sociala utredningar med fokus på barn*. FOU-rapport 1996:7. Stockholms socialtjänsts Forsknings- och utvecklingsbyrå.

Wibeck, V. (2000). *Fokusgrupper*. Studentlitteratur: Lund.

Wåhlander, E. (1994). *Att allsidigt belysa barns sociala situation*. Institutionen för socialt arbete. Rapport 76 i socialt arbete, samt FOU-rapport 1994:3.

Östberg, F; Wåhlander, E.; & Milton P. (2000). *Barnavårdsutredningar i sex kommuner – en vinjettstudie*. Socialstyrelsen: CUS.

Övreeide, H. (2001). *Samtal med barn*. Studentlitteratur: Lund.

Bilagor

Bilaga 1: Ett fallexempel

Socialsekreteraren Pia jobbar i utredningsgruppen barn 0-12 år. Förra veckan fick hon ett nytt ärende. En granne hade gjort en anonym anmälan till socialtjänsten rörande en mamma som bor ensam med sina två barn. Mamman Eva har barnen Sara, 11 år, och Sebbe, 6 år. Grannen är orolig för hur barnen har det eftersom hon flera gånger har sett familjen i grannskapet och då har tyckt att mamman ser sliten och trött ut. I tvättstugan har grannen känt att det luktar sprit om mamman vid två tillfällen när de har sprungit på varandra där. Annars har hon inte sett så mycket av barnen eller pratat med mamman. De verkar vara ganska mycket för sig själva.

Pia tar kontakt med Eva som blir mycket upprörd över anmälan och grannens ifrågasättande av henne som mamma. Eva kommer till socialtjänstkontoret och pratar med Pia. Hon medger att hon dricker vin och öl dagligen, ibland så att hon blir påverkad. Hon tar också en del tabletter, bland annat lugnande, när hon är stressad. Hon har aldrig varit påverkad så att barnen märkt det, säger hon, och det påverkar inte hennes dagliga omsorger om dem. Eva är arbetslös men jobbar extra på timmar på ett sjukhem i kommunen. Hon är skild sedan fyra år tillbaka och barnen träffar sin pappa varannan helg.

Barnens pappa bor i en angränsande kommun och Eva pratar inte mycket med honom; bara när han lämnar och hämtar barnen med bil växlar de ett par ord. Pia ringer upp pappan som säger att Eva missbrukar tabletter och ”super”. Han har upprepade gånger sagt åt henne att sluta. Han tror att barnen märker av detta men anser ändå att hon är en bra mamma för dem. Barnen pratar inte så mycket om mamma med honom, men ibland kan de vara lite tysta och verka ledsna. De är i alla fall alltid hela och rena och de verkar ha kompisar och trivas i skolan, tycker han.

Pia frågar Eva om hon får göra ett hembesök och se hur barnen bor hos henne, och prata med dem. Eva säger att hon gärna får prata med barnen, och skolan och förskolan också, men hon får absolut inte berätta för barnen varför hon är där! Eva är mycket rädd för vad barnen skulle tänka om Eva nämner att hon dricker och tar tabletter, och dessutom skulle barnen kanske berätta för sina kompisar eller släkten. Det får absolut inte ske, så vill Pia träffa barnen får hon inte säga att det är för att Eva har problem eller att de nu skall utredas av socialtjänsten!

Att diskutera:

1. Vad gör du som socialsekreterare i den här situationen?
2. Informerar du vanligtvis barnet vid en utredning, och i så fall *hur*?
3. Vad kan man tänka på utifrån a) lagliga b) etiska aspekter?

Bilaga 2: En kvalitativ studie som c-uppsats, 10 poäng, på socialhögskolan i Stockholm höstterminen -2005

Syftet med vår uppsats är att undersöka hur socialsekreterare hanterar delgivning av information till barn som är föremål för en utredning. Med barn menar vi barn 0-12 år.

Bakgrund: Idag pratar man mycket om barns rätt att komma till tals i utredningen. Mindre sägs dock om barns rätt att få information om att de är föremål för en utredning. Ur socialsekreterarnas perspektiv vill vi därför undersöka hur detta görs i praktiken.

Metod: Kvalitativa intervjuer i form av fokusgrupp med 5-6 socialsekreterare som arbetar med barnavårdsutredningar, barn 0-12 år. Syftet med en fokusgrupp är att fånga arbetsgruppens diskussion och policy i den här frågan. Gärna två fokusgrupper i två olika kommuner för att se likheter och skillnader.

Förfrågan

Kan någon/några av FOU Nordvästs kommuner ta emot oss för att genomföra undersökningen? Vi tänkte utifrån några frågeställningar diskutera delgivning av information till barn 0-12 år som utreds hos socialtjänsten.

Genomförande: Vi tror att undersökningen tar ungefär en timme och vi två studenter kommer att sitta med socialsekreterarna och diskutera ämnet.

Annika Blomberg (tel, mobil, mail)

Angelica Hede (tel, mobil, mail)

Efterord

Författarna vill rikta ett varmt tack till handledaren Ann Boklund Palm för stöd, vägledning och kreativa idéer under arbetsprocessens gång. Därtill ett stort tack till socialsekreterarna i de två kommunerna som tog sig tid att låta sig intervjuas för studiens räkning!

Familjer och vänner riktar vi också ett tack till eftersom de fanns för oss som uppmuntran och glädjekälla, och därmed utgjorde ett stöd under arbetets gång.

Januari 2006 i Stockholm: Annika Blomberg och Angelica Hede